

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AFGANİSTAN TÜRKMENÇESİ ERSARİ AĞZI DERLEMELERİ
ÜZERİNE (DİL İNCELEMESİ-SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bibi Khadija NOORULLAH
1700005192

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emre Berkan YENİ

EKİM 2023

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AFGANİSTAN TÜRKMENÇESİ ERSARİ AĞZI DERLEMELERİ
ÜZERİNE (DİL İNCELEMESİ-SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Bibi Khadija NOORULLAH
1700005192

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emre Berkan YENİ

Jüri Üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TÜRKMEN

Dr. Öğr. Üyesi Ahsen KARAKAŞ AYAN

EKİM 2023

ÖN SÖZ

Afganistan Türkmençesi tarihte köklü bir yere bir yere sahiptir. Dillere dair yapılan tasnif ve gruplandırmalarına bakıldığında, bu lehçe Altay dil ailesinin Türk dili grubunun Oğuz koluna girer. Afganistan Türkmençesi, Türkçenin Oğuz grubundaki diğer lehçelerinden farklı olarak kendine has birtakım özelliklere sahiptir. Bu farklılıkların meydana gelmesinde Türkmenlerin komşu akraba ve diğer diller ile olan tarihi ve kültürel ilişkileri etkili olmuştur.

Bu çalışmada Afganistan Türkmençesinin tarafımızca yapılan derleme Afganistan'ın bazı bölgelerine tarafımızca bizzat gidildi ve orada yaşayan Türkmen nüfusundan insanlarla çeşitli konular üzerine röportajlar yapıldı. Yapılan bu röportajların ses kayıtları deşifre edilerek yazıya geçirildi ve taramalar üzerinden incelenmesi yoluna gidilmiştir. Afganistan coğrafyasındaki Türkmenlerin konuştukları dilin yanı sıra onların kültürleri de ele alınmıştır.

Tez çalışmamı hazırlarken her daim yanımda olan başta sevgili Emre hocam olmak üzere sevgili annem ve babama, hayatımın tüm anlarında her konuda benden desteğini esirgemeyen biricik eşim Zuhur'a ve tez sürecinde yardımlarını eksik etmeyen canım arkadaşım Elif'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bibi Khadija NOORULLAH

Ekim 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
ABSTRACT	VI
GİRİŞ	1
1. Afganistan	1
1.1. Afganistan Türkmenlerinin Tarihi	1
1.2. Afganistan Türkmenlerinin Ağzları.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
2. AFGANİSTAN'IN ERSARI AĞZI KONUŞULAN BAZI BÖLGELERİNDEN YAPILMIŞ DERLEMELER.....	6
2.1. Türkmen Kadınların Yaşadıkları Zorluklar ve Düğün Gelenekleri.....	6
2.2. Türkmen Halkının Misafirperverliği	17
2.3. Türkmen Bir Yazarın Okumak için Çocukluğunda Verdiği Mücadele ..	19
2.4. Afganistan'daki Türkmenlerin Dışlanması.....	26
2.5. Türkmen Halkının Yaygın Kullandığı Atasözleri.....	33
İKİNCİ BÖLÜM	35
3. DERLEME METİNLERİNİN SES VE BİÇİM BİLGİSİ	35
3.1. Ses Özellikleri	35
3.1.1. Ünlüler	35
3.1.1.1. Ünlü Değişimleri	35
3.1.1.2. Ünlü Düşmeleri	35
3.1.2. Ünsüzler	35
3.1.2.1. Ünsüz Değişimleri	35
3.1.2.2. Ünsüz Düşmeleri.....	36
3.1.2.3. Ünsüz İkizleşmesi	36
3.2. Biçim Özellikleri	37
3.2.1. Yapım Ekleri.....	37
3.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler.....	37
3.2.1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler	38
3.2.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler	38
3.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	38
3.2.2. İsim	40
3.2.2.1. İsimlerde Çokluk.....	40
3.2.2.2. İyelik Ekleri.....	40
3.2.2.3. İsim Çekimi.....	42

3.3.2.4. İsimlerde Soru	44
3.2.3. Sıfat	45
3.2.3.1. Niteleme Sıfatları	45
3.2.3.2. Belirtme Sıfatları	45
3.2.4. Zarf	47
3.2.4.1. Yer Zarfları	47
1/46 içeri	47
3.2.4.2. Zaman Zarfları	47
3.2.4.3. Durum Zarfları	48
3.2.4.4. Miktar Zarfları	48
3.2.5. Zamir	49
3.2.5.1. Şahıs Zamirleri	49
3.2.5.2. İşaret Zamirleri	49
3.2.5.3. Soru Zamirleri	49
3.2.5.4. Dönüştürme Zamirleri	49
3.2.5.5. Belirsizlik Zamirleri	49
3.2.6. Edat	50
3.2.6.1. Çekim Edatları	50
3.2.6.2. Bağlama Edatları	50
3.2.6.3. Benzetme Edatları	52
3.3.6. Fiil	52
3.3.6.1. Basit Kipler	52
3.3.6.2. Birleşik Kipler	58
3.3.6.3. Ek Fiil	59
3.3.6.4. Birleşik Fiiller	60
3.2.7. Fiilimsiler	62
3.2.7.1. İsim-fiil	62
3.2.7.2. Sıfat-fiil	63
3.2.7.3. Zarf-fiil	63
SÖZLÜK	65
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	81

Enstitüsü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emre Berkan Yeni

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Mayıs 2023

ÖZET

AFGANİSTAN TÜRKMENCESİ ERSARI AĞZI DERLEMELERİ ÜZERİNE (DİL İNCELEMESİ-SÖZLÜK)

Bibi Khadija NOORULLAH

Bu tez çalışması hazırlanırken, Afganistan'ın bazı bölgelerine tarafımızca bizzat gidildi ve orada yaşayan Türkmen nüfusundan insanlarla çeşitli konular üzerine röportajlar yapıldı. Yapılan bu röportajların ses kayıtları deşifre edilerek yazıya geçirildi. Afganistan Türkmenlerinin yaşadıkları bazı bölgelere ulaşımın ve buralarda araştırma yapmanın Afganistan'ın mevcut sisyasi ve sosyal ortamı gereği araştırmacıların can güvenliği açısından tehlikeli olması sebebiyle tarafımızcaburadaki Türkmen yerleşimlerinin tamamına ulaşılması mümkün olmamıştır. Ulaşılan yerlerde yapılan derlemelerle bu bölgelerdeki yerel ağızları, derlenen metinlere bağlı olarak hem fonetik hem de morfolojik açıdan incelenmiştir.

Çalışmanın Giriş bölümünde Afganistan'ın fiziki coğrafyası, Türkmen tarihi ve Türkmence hakkında bilgi verildikten sonra Birinci Bölümde Türkmenlerin yaşadığı beş farklı bölgede yapılan derlemelerin ses kayıtlarından deşifre edilmiş metinleri yer almaktadır. Yapılan röportajlardaki konuşma konuları şu başlıklar altında toplanmıştır:

- 1)Türkmen kadınlarının yaşadığı zorluklar,
- 2)Türkmen halkının misafirperverliği,
- 3)Türkmen bir yazarın, okumak için çocukluğunda verdiği mücadele,
- 4)Afganistan'daki Türkmenlerin dışlanması,
- 5)Türkmen halkının yaygın olarak kullandıkları atasözleri

İkinci Bölümde derlemelerin ses bilgisi açısından özellikleri incelenmiştir. Üçüncü Bölümde şekil bilgisi üzerinde durulmuş, Dördüncü Bölümde derlemelerdeki söz varlığı üzerinden sözcük türleri incelenmiştir. Son olarak derlenen metinlerdeki sözcüklerin metinlerde geçtikleri yerleri de gösteren bir sözlük oluşturularak çalışma Sonuç Bölümü ile tamamlanmıştır.

Derlemeler incelenirken kolaylık olması açısından, metinler her beş cümlede bir numaralandırılmıştır. Dil incelemesi bölümünde örnek olarak verilen tüm kelimelerin metinlerdeki satır numaraları verilerek gösterimi yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan Türkmençesi, Türkmençe, Ersarı Ağzı
Bilim Dalı Sayısal Kodu: 30201

University: Istanbul Kültür University

Institute: Institute of Graduate Education

Department: Turkish Language and Literature

Programme: Turkish Language and Literature

Supervisor: Asst. Prof. Emre Berkan YENİ, Ph.D.

Degree Awarded and Date : MA – May 2022

ABSTRACT

A STUDY ON TURKMEN DIALECT ERSARI IN AFGHANISTAN (LANGUAGE ANALYSIS-DICTIONARY)

Bibi Khadija NOORULLAH

While preparing this thesis, we personally visited some parts of Afghanistan and interviewed people from the Turkmen population living there on various subjects. The audio recordings of these interviews were transcribed and transcribed. It has not been possible for us to reach all of the Turkmen settlements here, as it is dangerous for the life safety of researchers due to the current political and social environment of Afghanistan, to reach some regions where Afghanistan Turkmen live and to do research there. With the compilations made in the places reached, the local dialects in these regions were examined both phonetically and morphologically depending on the compiled texts.

In the Introduction part of the study, after giving information about the physical geography of Afghanistan, Turkmen history and Turkmen, in the First Part there are texts deciphered from the audio recordings of the compilations made in five different regions where Turkmen live. The topics of conversation in the interviews were grouped under the following headings:

- 1) The difficulties faced by Turkmen women,
- 2) The hospitality of the Turkmen people,
- 3) The struggle of a Turkmen writer in his childhood to read,
- 4) The exclusion of the Turkmen in Afghanistan,
- 5) Proverbs commonly used by Turkmen people

In the second part, the features of the compilations in terms of phonetics are examined. In the Third Chapter, morphology was emphasized, and in the Fourth Chapter, word types were examined through the vocabulary in the compilations. Finally, a dictionary was created showing the places where the words in the compiled texts were used in the texts, and the study was completed with the Conclusion Section.

For convenience when reviewing the reviews, the texts are numbered every five sentences. All the words given as examples in the language analysis section were displayed by giving line numbers in the texts.

Keywords: Afghanistan Turkmen Language, Turkmen Dialect, Ersarı Dialect.

Science Code: 30201

GİRİŞ

1. Afganistan

Afganistan İslam Cumhuriyeti, Orta Asya'da yer alan ve denize sınırı olmayan bir ülkedir. Bu ülke Orta Asya'da bulunmasına rağmen etnik ve kültürel bağlarından dolayı bazı kaynaklar tarafından Orta Doğu'ya dahil edilir. Doğu ve güneyde Pakistan, batıda İran, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğuda ise ufak bir sınırla Çin ile komşudur.

Afganistan iklim olarak yılda dört mevsimi yaşamaktadır. Yüksek dağlı bölgeler, ormanlık alanlar ve su kaynağının fazla olması onu komşularından ayırmaktadır. 652864 kilometre karelik yüzölçümü vardır ve arazi büyüklüğü açısından dünyanın 41. ülkesidir. Vilayet sayısı 34 olup nüfusu 29 milyon civarındadır. Afganistan İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 16. maddesi gereği Darice(Afganistan Farsçası) ve Peştuca Afganistan'ın iki resmi dilidir. Öte yandan bazı bölgelerde çoğunluk tarafından konuşulan Özbekçe, Türkmençe, Peşeyice, Nuristanice, Beluçça ve Pamirice de bölgesel olarak Afganistan'ın üçüncü resmi dilleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmamızda Türkmen lehçesinin Ersarı ağzını ele aldığımız için daha çok bu lehçeden ve bu lehçeyi konuşan Türkmen boylarından bahsedeceğiz.

1.1. Afganistan Türkmenlerinin Tarihi

Türkmenler Oğuz soyundan olup yaşam yerleri çok eski zamanlardan beri Altay Dağları'ndan Karadeniz'e kadar uzanmaktadır. 10. yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti'nin genişlemesiyle Güney ve Batı'ya göç etmişlerdir. Bazı Oğuz boyları Azerbaycan, Rusya ve Anadolu gibi uzak diyarlara kadar gitmişlerdir ve bazıları ise Orta Asya'da kalmıştır. Göç edenler zamanla diğer adlarla da anılmıştır, fakat Orta Asya'daki Oğuzlar "Türkmen" adını korumuşlardır. Türkmen boyları 16. yüzyıla kadar büyük devletler kurmuş ve bölgede siyasal, toplumsal ve kültürel açıdan etkin rol oynamışlardır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Afganistan coğrafyasındaki Türkmen yerleşim bölgelerinin büyük bölümü, Rusya'nın işgaline uğramış ve kalan diğer yerler de Afganistan ve İran arasında bölünmüştür. Bu dönemde Rusya'nın hegemonyası altında olan Türkmenler onlarca yıl boyunca Ruslaştırma politikasına

maruz kalmış ve özellikle de eski Sovyetler döneminde iskân ve zorunlu göç siyasetleriyle parçalanmışlardır. Bu politika, özellikle Lebap ve Merv vilayetlerinden on binlerce Türkmenin Afganistan'ın Kuzeyine kaçmasına sebep olmuştur. Gerçi Ekim 1917 devriminden önce Ceyhun nehrinin sol kenarı olan Kuzey Afganistan sınırları ve Herat vilayetinin Kara Tepe gibi bölgelerinde Türkmenler yaşamaktaydı, lakin dış etkiler sebebiyle 20. yüzyılda 1920 ile 1930-35 yılları arası Afganistan'ın kuzeyine, kuzey batısına ve batısına göç etmişlerdir.¹

Afganistan Türkmenlerinin sayısı hakkında Afganistan Devleti net bir bilgi vermemiştir. Yabancı araştırmacıların da verileri farklıdır ve Afganistandaki Türkmenlerin nüfusunun gerçek sayısını yansıtmamaktadır. Mesela E.E. Borgy'nin verilerine göre 1959-1987 yılları arası Türkmenlerin nüfusu 50 bin kişi, A. Davidev'e göre ise 1980'lerin sonuna doğru Türkmenleri 900 bin kişidir.² Larry Clark Türkmenlerin nüfusunu 300.000 ile 900.000 olarak tahmin etmiştir ve yine devamında rakamı 400.000 olarak göstermiş ve bu sayıdan 350.000 kişinin Ersarı boyundan geldiğini söylemiştir. Larry Clark, Türkmenlerin sayısını Afganistan'ın vilayetlerine göre şöyle göstermiştir: Cevzcan vilayeti: 180.000 kişi, Kunduz: 73.912 kişi, Faryab vilayeti: 50.820 kişi, Belh: 39.036 kişi, Semengan: 20.312 kişi ve Herat vilayeti: 10.066 kişi.³ Gunnar Jarring Afganistan'daki Türkmen nüfusun kesin olarak ölçülmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. Kendisi, Aristov, Reysner ve Yavorski'nin Türkmen nüfusu hakkında söylediklerini kabul etmemekle birlikte bu rakamların yanlış olduğu kanısındadır.⁴ Bu veriler kabul görseler de gerçeği yansıtmamaktadırlar. Çünkü sadece Cevzcan'daki Akça ilçesinin Türkmen nüfusu 80 bin olarak tahmin edilmektedir. Türkmenlerin Afganistan'ın 27 vilayetinde yaşamlarını sürdürdükleri düşünüldüğünde bu sayının çok daha fazla olduğunu düşünmek doğru olacaktır.⁵

Yalnızca Türkmenlerin nüfusu değil, Afganistan'da yaşayan hiçbir halkın nüfuslarının sayımı doğru biçimde yapılamamıştır. Bu arada göz ardı edilmemesi gereken bir husus ise şudur: Afganistan Türkmenlerinin çoğu hala eski aşiret sisteminde yaşamaktadır ve her aşiretin kendi "Yaş Ulu'su (Aşiret Büyüğü) vardır.

1 Fedayi, Devlet Geldi. *Türkmenler Şeceresi* (Aşkabat) 1.

2 Durdiyev, Murad ve Kadirov, Şohret. *Dünya Türkmenleri*, Tercüme: Amangeldi Zamir(Tahrân, 1379) 64.

3 Larry Clark. *Turkmen Reference Grammar*(Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998), 10.

4 Jarring, Gunnar, *Afganistan'daki Türk Kavimleri Kategorileştirme Çabası*, Tercüme: Calayir Azizmi(1392) 64.

5Abdülkerim Bahmen,*Türkmen Görnişi Tarihda*(Kabil,1380) 54.

Yaş ululuk babadan oğla geçen bir makamdır. Dolayısıyla bu kişiler her bir vilayet, şehir veya köyde kendi aşiretinden kaç kişinin veya ailenin yaşadığını tahmini olarak bilmektedirler. Bu yaş uluların tahminine göre Türkmenler Afganistan'ın yirmi yedi farklı bölgesinde yaşamaktadırlar ve sayıları neredeyse iki milyona ulaşmaktadır. Ayrıca, Abdulkerim Bahmen de Afganistan Türkmenlerinin nüfusunun iki milyon civarında olduğunu söylemektedir.⁶

⁶ Bahmen 54.

1.2. Afganistan Türkmencesinin Ağızları

Bilim insanları Afganistan Türkmencesinin ağızlarını genellikle iki ana gruba ayırmaktadırlar: Oğuz ağız ve Kıpçak ağız. Oğuz grubu Teke, Yomut, Ersarı, Sarık, Salur, Ali İli, Gökleng, Yamralı, Sakar ve Burkaz ağızlarını oluşturmaktadır. Kıpçak grubu ise Nohur, Ulam, Surhi, Hatab, Mukri, Çavdır, Bayat, Eski, Karaç, Anöv, Hisar, Sayyad, Bucak, Egdir, Diyecı ve diğerlerini oluşturmaktadır.⁷ Bu gruplaştırmayı ilk kez Rus dil bilimci A.P. Poseluyevski dile getirmiştir ve daha sonra A. Annanurov ile N. Nartiyev gibi Türkmen bilim insanları konuyu geliştirmişlerdir. Onlar bu kategoriye göre diş sesleri olan “s” ile “z” seslerinin kullanım şeklini ve öte yandan şimdiki zaman fiilinin nasıl kullanıldığını esas almışlardır. Onlara göre birinci gruptaki ağız kullananlar şimdiki zaman fiilini kullanmak isterken “yör-” fiilini kullanmaktadırlar. İkinci gruptaki ağız kullananlar ise “dur-” fiilini kullanmaktadırlar.

Bazı dil bilimciler de Türkmencenin ağızlarını iki gruba ayırmaktadırlar. Bu ayırım, yukarıdaki ayırmadan ad yönünden farklı olmakla beraber yöntem olarak benzer olup Türkmenceyi: öz Türkmence ağız ve öz olmayan Türkmence ağız olarak ikiye ayırmaktadır.⁸ Cavad Hayat’ın yaptığı ağız tasnifinde Türkmencenin ağızları iki grupta toplanır. Birincisi Yomut, Teke, Ersarı, Salur ve Sarık olan öz Türkmence ağızları ve ikincisi Nohur, Anövli, Harazlı, Nerzim, Mankışlak, Bayat, Çandır, Kırac, Çakış ve Arabacı gibi Karma Türkmence Lehçeleri.⁹ Çalışmamızda Afganistan’da konuşulan Türkmencenin ağızlarını öz Türkmence ağız ve öz olmayan Türkmence ağız olarak ikiye ayırarak inceleme yoluna gidilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkmencenin birçok ağız bulunmaktadır, fakat; yukarıda adını zikrettiğimiz ağızların hepsi Afganistan’da mevcut değildir. Afganistan’da Türkmencenin sadece şu ağızları fiilen kullanılmaktadır: Ersarı, Sarık, Teke, Yomut, Karkin, Salur, Yamralı, Mukri, Hatab, Bayat, Ulam, Hocambaz, Surhi ve Şeyh. Sözünü ettiğimiz bu ağızlar Afganistan’da halen konuşulmaya devam etmekte olup ve diğer ağızları kullananlar artık bu coğrafyada yaşamamaktadırlar. Varsa da sayıları çok az olup yukarıda sözünü ettiğimiz ağızları kullanmaktadırlar.

7 Nartiyev N., *Türkmen dialektologiyasynyň äsaslary* (Aşkabat, 2010)27.

8 Rayi, Kıyamuddin, *Türkmen Dili Tarihçesi, Afganistan Yıllığı*, 45./46. sayılar, Cavad Hay’at, Türki Dillerine ve Lehçelerine Yolculuk (Kabil, 1358)

9 CavadHay’at, *Türk dilini, lehçelerini ve tarihini incelemek*(Tahran, 1380) 285.

Afganistan’da neredeyse iki milyon kişi Türkmenceyi ana dili olarak farklı ağızlarda kullanmaktadır. Oğuz grubu Türk lehçelerinden olan Türkmençe, çok eski zamanlardan beri Afganistan’ın kuzeyinde konuşulmaktadır, fakat değişik sebeplerden dolayı gelişimini sürdürememiş ve sadece konuşma dili olarak hayatını devam ettirmiştir. Bu lehçenin şu an standart bir şekli yoktur ve çeşitli ağızlarda konuşulmaktadır. Özellikle Afganistan Türkmenlerinin çoğunluğunu oluşturduğu Ersarı ağızı ile, Türkmenistan’ın resmi ve edebi ağızı kabul edilen Teke ağızı en önemli ve en yaygın konuşulan ağızlardır.

Türkmençenin ağızlarında Oğuz ve Kıpçak lehçelerine has özelliklere rastlanmaktadır. Aynı ayrı küçük yerel ağızlarda Kıpçakçaya ait unsurlar çok fazla olduğu için Türkmen dilcileri arasında buağızları Oğuz ve Kıpçak grubu ağızları olarak ayıranlar da vardır. Türkmen dilinin ağızlarının büyük bir kısmını, ses öğeleri, kuruluşu ve sözlük temeli birbirinden az çok farklılık gösterir. Onlardan biraz daha farklı olan yerli konuşmalarda kendi aralarında anlaşılabilirlik açısından bir zorluk çıkarmazlar.

Türkmençenin sözlük temeli atalarımızın eksilmeyen zengin mirasından oluşmuştur. Derlemelerimizde de karşımıza çıkan, halkın yarattığı sözlü eserlerde veyazılı edebiyatın dilinde Türkmen halkının saklayıp koruduğu birtakımarkaik sözler, Türkmenlerin derin ve eski medeniyetinin birer kanıtıdır.

Bir sonraki bölümde Afganistan’ın çeşitli bölgelerinde derlediğimiz metinlerde Afganistan Türkmençesinin Ersarı ağızını ayrıntılı olarak incelemiş olacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. AFGANİSTAN'IN ERSARI AĞZI KONUŞULAN BAZI BÖLGELERİNDEN YAPILMIŞ DERLEMELER

2.1. Türkmen Kadınların Yaşadıkları Zorluklar ve Düğün Gelenekleri

Derlemenin yapıldığı yer: Karkın/Jawzjan.

Derlemenin yapıldığı tarih: 10.10.2018

Anlatan: Aybike Rozi(75)

Anlatan şahıs Ersarı boyuna mensup olup fakir bir ailede büyümüştür.

(1) bizlerin vaqtimiz da birginçiliktı. gız bolsa bir on baş ya on altı yaşında biriyortular, gün güzerânına gerek bolup onu bolsa şoj giniyortular, doqma salıp, değermen üvdürüp, ertir seher şurmalıtı, gaynının üyünü açmalıtı. onnan soij değermene barmalıtı. endi bolsa bir âzatlık gün boldu da. berilen yerin on moije (5) yetişen yoktu, galıjı altı moij, dört moij afgânî şonça boluyortu. ödüp bolsa, gız berilyortu. doqma doqimalıtı, oğal ahşam bolsa "argaç gara" gâlinin içinden ötürülen yüpi egermeliti. yönü darap, seher bolsa değermen üvimeliti. soij zağara nanı yapmalıtı. saçını örüp bebeği bolsa, bebeğine barıp iyiye çıkıp bileni yoktu. ‘ayıp boluyortu hem el ayağı degen yoktu. iyiye çıkıp göterip oturara, babek boldu diyip (10) bir doğru zat iyimelidelti. iki sanı üç sanı yumurşa iyisen hâlas bir sapar.

— siz kaç yaşınızda toy ettiniz?

+ men on altı yaşında toy ettim. on altı yaşındakem birdiler. hâlam coralıgayra del. delim bolsa, gaynım mocuqtu yaman. arkayın gün görere bolmadı. ondan soij men öz ginananımı aydüp birsem hem ayal hem erkek bolup ginandım. babası eskerliğe (15) gitti. yeke galdım. eskerliğe gitmesedem bîbâkraktı. üyde duran yoktu. garda souqta yaynanım için görüyon ayağımın ağrışını coralı bolsa gayri günü gin meniij inem hiç pilla bir yerik bolan pilla çaya güynüm gidiyor şonu içip bilemyoktum diyortı. berilenyokmuş. çıdabilmen giyce düşümden bolsa çıkan yok, bir pilla erkilsem ağzımı basıp oturan boluyon şu çaya diyor pahir. şonyanı güynü (20) gidiyormuş. üyde içiliyormuş, berilenyokmuş. şonyanı ziki tutuyormuş, eltimiş ol bolsa.

— yerikçilik name boluyor mama?

+ mana babek gura galan pilla yerikçilik diyorlar.

— taze babek bolan pilla mi?

(25)+ bolcaq pilla gürana galan soij.

soij bolsa o pilla diyor, bir güynüm gidiyor, bir güynüm gidiyor pahir, ten gözüme görünüp bolsa dur hemişa diyor. soij bolsa abama aydüpdür pahir, şonyanı halak boluyun diyip olam bolsa ekesine aydıptır, şı keliniği akidasaij bolcak diyip güynü gidiyormuş diyip olam çaya güynü gidiyor bolsa dimendir. kelin ekesinen gorkup (30)bolmasa birin şoija bir kase çay diyse bolmaz mı!? akidip ha akitti diyor, iki cora ikisi çay içip otirlar maija bolsa ak biriyorlar,ğatık biriyorlar yahşi görüp diyor. yine özi hem aydüp bilmendir, maija bir kase çay hem birin diyip yine gayıttım şu guravuma diyortu pahir.

— bolmasa turkmenlerde çay birilmen çıkılan yoqlar ya?

(35)+ eyy o pillen has gin iken can oğlum.

— çayğaynatmak mi?

+ çay ğaynatmak hem, ten kelini ğiniyor iken, inem değermen üvip otirka asta asta ayliyor diyip cuvenini şartıp yerine ğaynağ su ğoyup ğaydıptır. değermene ğısım ğoyup almalı boluyor, şonu tartıp dereğine ğaynağ ğoymuş. ğaraijkı üymüş, çıra (40)yakmak ha o yıldan o yıla yoğ diyortu pahir, ğaraijkı mışın, şonun ğallasını şartıp yerine ğaynağ ğoyup ğaydıptır, elini ğaynağa şoğsun diyip aylap otirkem elimi şoğtım elim yandı, cuvendir diyip şoğtım diyor.

— ğayini mi ?

+ eltisi

(45)şonyanı ğin ğünler ğörüyor iken özal hiçpille nandan doyup ğöremiz yoğ diyordu pahir. bir yola zağara nanı tamdırdan oparıp içeri geldim, arğası yapışıp ğaldı. şonu iyiyp doydum diyordu pahir. eltisi yapılan nan kem mi dal mi diyip hemme yerini ğörüyormuş. soij arkası kem diyip iki üç ğün ğinanmış onu. şonu sen iyiypsın alıpsın diyip şonyanı ğünler hem bartı özal. endikiler bolsa pašalık can ayım. bizlerin (50)ğünlerimiz hem şonyanırağtı. onyanı nan bermene oturan ha yoğ, değermen üvimeliti, arğaç ğara eğermeli, ertir turup bir kersen cuven üvimeli.

— arğaç ğara doğmanın yüğü mü?

+ arğaç içinden ötürölüyor, ğara bolsa doğuluyor. onları ğiyce eğrip ertesi doğımalı. ğünler ğörölüyordu şipile yanı delti, endi bolsa pašalık.

(55)cuanlar ğeşiyorlar birbirisinin ğarasını ğörenyoğ, taninamyoğ, ğörenemyoğ, ondan şoij inesi atası ğuda boluyor, ğörenhemyoğ ,bilenhemyoğ. bir pille bercek bolup şoyunu başlıyorlar, şoyunu başlan şoij hem ğaberi yoğ. eşiten yoğ, ana meydanda eşitse de ğezip yürmeli ta şonu alıp keceme salıp eltinça bilenyoğ,

nahiliğini tanın hem yok, bilen hem yok şu giyce bilmeli baranson. düya şalıp (60)keceme şalıp baran şoiş bilmeli, düya heniz hem keceme guruluyor.

—şoy kaçça gün sürüyor mama?

+ özal sebse boğdu diyip bir şoy ediliyor, oğlan şaraf giz şarafı çağırıp şoy biriyorlar. şoiş sahat dilemesi diyip bir gün akşam on, on iki ya kırk, elli adama oba erkeklerine şoy beriliyor. şoiş ertesi bolsa pata şoy ediliyor ona bolsa ayal, oğlan, uşak hemmesi (65)barmalı. bir gün bolsa tokuz iyberiliyor. tokuz baran şoiş gizin dostuları o gizi çağırıyorlar, o gizin üyne barara eli değen yok. tokuz barınça inesi atası perde etse, yorğan etse oğrin edip yürmeli. özünün ki bolduğunu bilen yok o giz. ana bir nase alıp goysalar şoydan şoiş gerek diyip bilen yok.

— gizin özü hiç bir zat almalı del mi?

(70) + yeğ, gizin özü bilenhem yok işihem yok. şoişşoy günü, şoy akşamı gök börek diyip mana gizi getirdik diyip bir palav biriliyor. şoyun ertesi günü bolsa, yenge gıyıtma diyip bir toy ulu ile birmeli. ondan şoiş bolsa ertesi günü yenge gıyıtma boluyor. yenge gıyıtma da bir malı şoyup çorba edip, çorbasını oba dağıtıp, göşünü yengelere berip göbermeli. yengenin şaçağına otuz gatlama nan bile göşü goymalı. (75)yenge bile üç dört mayda barmalı, enverini açıyon diyip bir pul almalı giyeveden, başlığını gerip beriyon diyip bir pul almalı, gıyınlar şaraftan yenge boyov pul alıp duruyorla. ahir önüne saçak getirip goyuyorlar yengenin önüne. şonu hem açman iyimen oturuyor. üstüne bir iki moiş üç moiş getirip gıyuyorlar şoiş açıyor.

akşam gödek barcak pilla bolsa hoo hemme dargan şoiş ulu il gidenen şoiş barmalı (80)gödek bolsa. şo pilla şanışmalı birbiri bile. o pilla bolsa yenge çıkman oturuyor gizin yanından, ya pul ya tilla berilamasa. özaldan aydıslama boluyor, palan pilla palan nase berirsın, çıkan pilla palan nase berirsın. ana şödüp alıyor. ahir gıyıtçak pilla serpay için uğurşar onam hesap etmez, bunam hesap etmez.

şo maydalarına eğer özüne hemme zat gerek. şödüp göynüne yetip göbermeli. (85)maşraf keij boluyor, bolsa da çare yok il günden çıkıp bolan yok.

— heniz hem iki üç heli aliyon bar mı mama türkmenlerde?

+ bar ha pul mest bolsa pulu keij bolsa babeğı bolmadı diyip bahâne ediyor ya oğunşmadı diyip oğlu bolmasa oğul diyip alıyorlar.

soiş ağ öy şutuluyor, çeklit kant seçiliyor, ağ öy şutulan şoiş, öy şutmana diyip öy (90) şutmanın seçkisi diyip.

- şu ağ öy kadimdan bar ha mama şol nadip şutuluyor?

+ sen gören yok muna onu?

- gördüm de nadip şutuluyor diyon?

+ ağaçdan ediliyor, gızılca diyip şondan aytyorlar, şarım diyip, tut diyip, tünük (95) diyip şol ağaçlardan ediliyor, soij üstüne dem keçeden tikip üstünü yapmalı taze keçeden.

—şu üyler şipille dünyada ħarıçlarda geij zat, geij yerlerde şutuluyor. börda kelin üyü bolup şutuluyor ha?

+ havva kelin üyü, ağ üy diyorlar. men göçen pillam şol üyü şutan devlete baş muij (100)bermeli bolmasa şutmasın diyip hükümet ya da gidip adine devlete yazdırıp şutmalı diyiştir. gitmen didim, gitmedim. soij bir yıl soijşutuldu ineij içimdeka. yöne üy şutma edip toy edip ha şutuldu. ozal divala bardım, menem şınyanı divala. o pilla bir yıl mı iki yıl mı şödüp üy şutulmasın diydi. üstüne keçe yapıp azaplıktı. yöne cala ħara öten yok ona keçeden bolsa serin boluyor içi şamal şarlap duruyor.

(105) — ħış natyorsunuz onda?

+ ħış bolsa keçe sarsam yıpyılı boluyor menem göçenim şoij hem ħolaya çelli üy bartı ħaralıp giden üy.

- ortasında nan ħayram bışırılıyon yana?

+ ortasında ocağ ediliyor nan bışırılıyor.

(110) — tüşsesi nire gitiyor ?

+ tüşsesi dinge asmana çıkıp gityor, ol üyüij ha hüzirli yeri ken onuij.

— şol üylerdeki aramlık şıl üylerde yok hem ha mama?

+ yooğam şol ışkın şol dayyavlığ nandan doymam yağ yüzle iymen yine dayyavtığ. indi bilem yok, yağdan mi undan mi ışkın hem yok, yağday hem yok, hiç kimii (115)rengem yok, mena bilem yok hatiça. o pilla bolsa vağtlar hoş hiç ħayğısı parvayam yok ħorğusu bolmasa yüzleri çok gızıl anayıtı adamlar. indi bolsa hemme zatdan ħorğulu mana öder mika mana bödermika iyenii hem yoğan yok içenii hem. şödüp yörmeli her vağtıij bir vağtı boluyor iken ħadim zaman ħuve eken iyimeseij hem içmeseij hem.

(120)siz ħança yaşıijızdasıijız?

+ men sana meniij 16 yaşımda 18 yaşımda şu pillalari sana ħürriij beriyon şı pilla 76 yaşımda.

— şıları yazıp goysam hiç yatdan çıkman durar. kadim vaktde türkmenleri şu günleri görüyorken diyip. ğin günleri görüyorken diyip.

(125) + hmm, etyon işam doğma doğimalı, eyy dihançılık bolmasada dihançılıktan ğin iş ediliyortı. has ğinçılıktı değermen üvimeli, değermenem gördüij mü göreij yok mu bilem yok, ğara daşı şartıp oturmalı, ğara der bolup.

— yaman ağır daş o mama.

+ henizem du oparip ha göyduş oparsağ hem gerek bolup duur. değermene dur dursa (130)hem suvağlı del hiç kim üvinyoğ asya diyip haraz diyip şoija gidiliyor.

— haraz nama mama?

+ haraz diyip bir mal şartıp aylıyor.

— cuvaz mı diyorlar bõrda?

+ cuvaz hem bar haraz hem

(135) —haraz başka zat mı?

+ havva değermeni bar haraziij

— kıaysı hayvan şartıyor onu?

+ öküz, at, düya.

— ha, cuvaz yeke düye şartıyor.

(140) + ikisinam şartıyor bu hayvanlar.

— onda fark nama ikisiniij?

+ haraz un üviyor, cuvaz yağ çıkarıyor, haraziij şınyanı kette değermeni boluyor. bizleriij üvion, değermenimizden ketteken onu malıij boynuna göyup şartırmalı hayvana. şartsaij un bolup çıkıberiyor.

(145) — asya bolsa barğ da mı aylıyorlar?

+ barğta da aylıyorlar motoram bar, entip entip ğin güne hem gördük, azatlık gününam hudaya şükür bugünlerin bolsa ğayğısı köp, şı pilla ğayğısı ğorğısı köp can oğlum, o bolmasa güne paşalık. ğorğı, ğayğı köp bolmasa ha, mana geler mika mana ğalar mika şu ğayğısı.

(150) bir cuvan ğiz öldü, şuija bolsa hemme obalarımız yandı, özü öldü mika ya öldürdüler mika, özü öldü, ğelişiklam del, hiç kim bilen aydışıklam del, mocuğ yahşi hasitli bir ğizti.

— mama bir doğma kaçça vaħtta kesiliyor?

+ bizlere on dört günde kesiyortuğ.

(155)—kaŋça metre?

+ altı metre.

—kaŋça adam?

+ üç adam.

— giyce gündiz işliyortuijuz mı?

(160) + yoğın ol hatiça, yoğın yüp ğalıj arğaç beriliyor. doķip giden yerimizden izimiz görünüyortı. yoğın yüp öza şonda dam on tört günde kesiyortuķ. üç yıllap şödüp doķıdım, şarikle doķıdık.

Türkiye Türkçesiyle:

Bizim zamanımızda çok zorluklar vardı. Kız çocukları on beş ya da on altı yaşındayken evlendiriliyordu. Çünkü başlık parasını alıp ev geçindirmek zorundalardı. Sonra ise kızı alan aile ona eziyet ediyordu. Halı dokutur, değirmen öğütür, sabahları erken kalkıp kaynana evini temizler ve düzenler, ondan sonra değirmene başlardı.

Şimdi ise daha rahat yaşıyorlar. Verilen başlık parası on bin oluyordu, bazen altı bin, dört bin falan oluyordu. Öyle yapıp kız veriliyordu. Akşamüstü ise halı için yün örmeleri gerekiyordu. Yünü tarayıp hazırlamak lazımdı. Sabahları erkenden değirmen öğütüp sonra ekmek pişirmemiz lazımdı. Saçlarımızı örüp ekmek pişirirdik. Eğer birinin çocuğu yanında olursa ona bakmaya fırsatımız bile olmuyordu, hem zamanımız yoktu hem de bebeği alıp sevmek ayıp oluyordu, görgüsüz diyorlardı yani. Doğum yaptığımız zaman da doğru düzgün yemek bile yiyemiyorduk. En fazla iki üç yumurta yiyebiliyorduk.

— Siz kaç yaşında evlendiniz?

+ Ben on altı yaşında evlendim. On altı yaşındayken verdiler. Allahtan kumalı değildim. Kumalı olmasam da kayınvalidem çok kötüydü. Rahat yaşamak nasip olmadı. Ondan sonra ben kendi çektiğim zorlukları anlatsam bitmez. Hem erkek hem kadın olarak çalışıyordum ve çok zorlanıyordum. Eşim askere gitti, tek kaldım. Askere gitmese de biraz serseriydi, evde durmuyordu. Karda soğukta koşturduğum için ayaklarım ve belim hâlâ ağrıyor.

Eğer kumalı olsaydım annem gibi olurdum. O aşerme zamanı canı çay istediği zaman çay bile içemiyormuş, öyle diyordu. Vermiyorlarmış, dayanamıyormuş, geceleri rüyasından çıkmıyormuş. “Gözümü kapatsam çay tadı alıyorum.” diyordu zavallı. Canı o kadar çok çay istiyormuş. Evde içiliyormuş ama ona verilmiyormuş, o kadar sıkı şutuyormuş. Aslında bunu yapan eltisiymiş.

— Aşerme ne demek nene?

+ Bebeğin karnında hissedildiği zaman yani hamilelik zamanı.

— Bebek doğduğu zaman mı?

+ Yok, doğmadan, daha hamile iken. Sonra ise “O zaman çok canım istedi.” diyordu, hep gözümün önünde. Babama söylemiş zavallı. O da ablasına söylemiş: “Şu yengeni evine götür canı bir şeyler istiyormuş.” diye. Ama çay istediğini söylememiş. Zavallı babam da yengesinden korkmuş, ona bir bardak çay bile

verememiş. Yoksa bir bardak çay bile veremez mi? Halam götürmesine götürmüş ancak kendisi ve kuması çay içiyormuş. Anneme ise hamile olduğu için ayran ve yoğurt vermişler. Aslında bunu sevdiklerinden yapmışlar. Kendisi de utangaçlığından bir bardak çay bile isteyememiş. O haldeyken geri dönmüş.

— Aslında Türkmenlerde her gelene çay verilmiyor mu?

+ Ahh o zamanlar çok zor zamanlardı.

— Çay kaynatmak mı zormuş?

+ Çay kaynatmak da zormuş ama asıl yapmak istedikleri şey gelene eziyet etmekmiş. Annem değirmen öğütüp otururken yavaş yavaş döndürdüğü için eltisi buğday yerine kaynar su bırakıp gelmiş. Değirmene buğdayı koymak için elini uzattığında eli kaynar suda yanmış. Ev karanlık olduğu için görememiş. O karanlıkta buğdayla kaynar suyu değiştirmiş.

— Kaynanası mı değiştirmiş?

+ Hayır, eltisi.

Eskiler öyle zor günler yaşıyormuş. Hiçbir zaman karınları doymuyormuş. Bir kere arpa ekmeğini tandırdan koparıp içeri gelmiş. Ekmeğin arkası tandıra yapışıp kalmış. İlk defa karnını o yapışan ekmekle doyurmuş. Eltisi yapılan ekmek eksik mi değil mi diye kontrol ediyormuş, her yerine bakıyormuş. Sonra ekmeği yediği için iki üç gün onu cezalandırmış. İşte öyle kötü günler varmış eskiden. Şimdikiler ise çok güzel hayat sürüyorlar. Bizim hayatımız da bunun gibiydi. Sadece ekmek meselesi değil değirmen öğütmek, yün örmek, sabah erken uyanmak, bir leğen hamur yoğurmak vardı.

— Arğaç ğara nedir nene?

+ Arğaç ğara halı dokumak için kullandığımız ip, sabahları o yünden örülen ip ile halı dokuyorduk. Günler verimliydi. Şimdiki gibi değildi. Şimdi ise şahane. O zamanlar gençler nişanlanırdı ama birbirlerini asla göremezlerdi, tanımazlardı. Anne babalar dünür olurdu, hālā birbirlerini göremezdi. Evlenecekleri zaman halen haberleri olmazdı, duymazlardı eğer tesadüfen dışarıdan duyarlarsa da görmezden gelip geçerlerdi ta ki gelin arabasına binip gidene kadar. O ilk gece birbirini görürdü ve nasıl biri olduğunu ikisi de bilmezdi.

— Düğün kaç gün sürür nene?

+ Önce nişan diye bir parti olur, erkek tarafı kız tarafını çağırıp davet verirler, sonra karar verilme günü diyip bir akşam 12 – 40 kişi arasında yemek verilir. Bu elli

kişilik davet, sadece erkeklere özeldir. Ertesi gün nişan partisi yapılır. Oradaysa kadın çocuk ve büyük, hepsi gelir. Bir gün ise çeyiz gönderilir sonra gelinin arkadaşları ona sırayla misafir eder yemek ısmarlar. Bu davetiyeler o kadar yoğun olur ki, gelinin kendi evine gelme fırsatı bile olmaz. Çeyiz damat evine gidene kadar, gelinden saklı bir şekilde hazırlanır.

— Gelinin kendisi hiçbir şey almıyor mu?

+ Hayır, haberi bile olmuyor. En şoij düğün gecesini bir yemek yapılır ve kızın bütün arkadaşları oraya davet edilir. Düğün ertesi günüyse, yenge gönderme diye bir davet verilir ve bu davette bir koyun kesilir ve onu haşlatıp, etini yengeye ve suyunu mahalleye dağıtırlar. Yengenin sofrasına otuz tane yağlı ekmek ve bu haşlanmış eti koyarlar. Yenge ile üç dört çocuk gelir, onlara da kıyafet hediye edilir. Sabah gelinin kapısını açtı diye, yengeye para verilir. Ne varsa yengenin önüne serilir.

Gece damat, gelinin yanına gideceği zaman, herkesin gitmesi lazım. İşte o zaman gelin ve damat birbirleriyle tanışır. Gelinin yanında olan yenge, onları yalnız bırakmak için, damattan para veya altın ister. Ne alacağını ve ne kadar alacağını önceden yenge söylemiş olur. İşte öyle yapıp bir sürü şey alır yenge olan kişi. En sonunda da hiçbir şeyden memnun kalmaz. Getirdiği çocukları da her şeyi ister, öyle damadın masrafları çok oluyor ama olsa da geleneklere ayak uydurmak zorunda kalır.

— Hālā da iki üç evlilik yapan var mı Türkmenlerde?

+ Evet var. Parası çok olanlar kaç evlilik yapar ve farklı bahaneler sunarlar, ya anlaşılmadı, ya da erkek çocuk olmadı gibi...

Sonra beyaz ev kurarlar, evin üzerine şekerler saçılır.

— Beyaz ev nasıl kurulur nene?

+ Sen o evi görmedin mi?

— Gördüm de nasıl kurulduğunu soruyorum.

+ Ahşaptan kurulur, dut ağacından olur, ceviz ağacından olur. Sonra üstüne ise keçe sarılır.

— O evler şimdi yurtdışında çok önemli yerlerde kuruluyor ve önemli bir şey. Ama burada gelinler için kurulur değil mi?

+ Evet, gelin evi. Ona Beyaz ev diyorlar. Ben evlendiğim zaman, beyaz evleri devlet yasaklamıştı ve onu kuran beş bin ceza ödemesi gerekirdi. Eğer çok kurulmasını gelin isterse, kendisi dilekçe vermesi gerekirdi. Gitmedim de, istemedim

de. Bir yıl sonra hamileyken bana ev kuruldu, yine de gelenekleri yerine getirip davet verildi. Önce normal odaya gelin olarak gittim.

— Kışın nasıl yaşıyordunuz o evde?

+ Kışın sımsıcak olurdu o ev, daha yakın zamana kadar benim evim duruyordu.

— Ortasında yemekte pişirir miydiniz?

+ Ortasında ocak kurulur ve yemek pişirilirdi.

— Dumanı nereye gidiyordu?

+ Dumanı dümdüz yukarı çıkardı. O evin avantajları çoktu.

— O evdeki huzur bu evlerde var mı nene?

+ O huzur da yok o güç de yok. Yemeği duymasak da güçlüydük. Şimdi anlamıyorum yediğimiz şeylerden mi, undan mı, hiç kimsenin gücü de yok, rengi de yok, hiç bilmiyorum Hatice. O zamanlar zaman güzel geçiyordu, kimsenin kaygısı ve korkusu yoktu. İnsanların yüzü renkliydi. Şimdiyse her şeyden korkulur öyle mi olacak veya böyle mi olacak diye. Yediği şey de yaramıyor insana. Öyle devam ediyoruz ve her zamanın bir akışı var. Eskiler çok daha güzelmiş, yemesek de içmesek de.

— Siz kaç yaşındasınız?

+ Ben sana on altı, on sekiz yaşlarımı anlatıyorum, şu an ise yetmiş altı yaşındayım.

— Bunları yazıp koysam, akıllardan silinmez, eski zamanlarda Türkmenler bu zorlukları yaşıyormuş diye.

+ Hmm, yaptıkları iş halı dokumaydı. Çiftçilik olmasa da ondan daha zor işti. Değirmen öğütmek çok zordu. Değirmeni gördün mü veya görmedin mi bilmem, simsiyah taşı terler içinde döndürüp durmalıydık.

— Çok ağır taş o nene?

+ Halen duruyor o. Kenara koysak da zaman zaman lazım oluyor. Artık kimse değirmen kullanmıyor, çünkü elektrikli değirmen ve haraz var.

— Haraz nedir nene?

—

+ Haraz, hayvan gücüyle çalışan bir değirmen türüdür.

— Cuvazı mı diyorsunuz?

+ Cuvaz da var, haraz da var.

— Haraz başka bir şey mi?

+ Evet, değirmeni var harazın.

- Hangi havyan döndürür onu?
- + Öküz, at, deve.
- Hmm, cuvazı sadece deve mi döndürür?
- + Bu hayvanlar ikisini de döndürür.
- O zaman bunların farkı nedir?
- + Haraz un öğütür, cuvaz yağ çıkartır. Harazın büyük bir değirmeni var. Bizim kullandığımız değirmenden daha büyük. Hayvan onu döndürdükçe un çıkıyor.
- Asyap olsa, elektrikli mi oluyor?
- + Elektrik de döndürür ve motoru da var. Hayat devam ettikçe zor gün ve rahat gün de gördük. Allah'ıma şükürler olsun bugünlerin kaygısı çok olsa da, rahat gün geçiriyoruz. Sadece ne olur ne olmaz diye endişeliyiz.

Geçen bir genç kız öldü, ona hepimiz üzüldük. Kendi mi öldü yoksa öldürdüler mi belli değil, kimse ile sevgili de değildi nişanlı da değildi. Çok iyi bir kızdı.

- Nene bir halı ne kadar zamanda biter?
- + Bizler on dört günde bitiriyorduk.
- Kaç metrelikti?
- + Altı metre
- Kaç kişi?
- + Üç kişi
- Gece gündüz mü dokuyordunuz?
- + İpleri kalındı Hatice. İçine geçen ip de kalındı. İlerledikçe izimizi görebiliyorduk. Kalın da olsa on dört günde bitiriyorduk. Üç yıl boyunca ortak olarak böyle çalıştık.

2.2. Türkmen Halkının Misafirperverliği

Derlemenin yapıldığı yer: Anthoy/Faryab

Derlemenin yapıldığı tarih: 06.11.2018

Anlatan: Ghulam Faruk(19)

Anlatan şahıs Ersarı boyundandır. Öğrenci olup öğrenimine devam etmektedir.

(1)bizleriij gışlağımızda mihmāne öran yahşı görüyorlar. türkmenlere mihmān gelasa ozal mihmāniij öijüna çay getirerler soij şaçaķ yazip naniij duzunu görüij diyerler, şaçağın üstüna, kıant, perverde, çeklit, hoz, badam,başķa da nama öyda bar bolsa hemmesini ğarcap dökerler. ondan soij bolsa ıssıcaķ çorba getirerler. ondan (5)soij aķ, süt, ğatıķ, ğuruğlu göş gelir. soij bolsa palau gelir, türkmenleriij şaçaķları hemişe dolıdur. onlar mihmāne yaman yahşı görüyorlar. biz türkmenlerde toy tas bolsa hemma iş düşüyor, bir oğlan öylencek bolsa hemme oba oija komek etyor. başķa gışlaķlardan gelen mihmānlar obada güne güzerane mazzale bolan öylere paylanıyor. mesela meniij oğlumiij toye bolsa on adam mihmān rahim (10)bayiij öyüna on adam mihmān hem hemit bayiij öyüna üç tört günlap ğonaķ boluyor. ğonaķ bolmaniij şarte mihmānlar name istese mihmāncay tiyyarlap öijlerine getirmele. üç vakt nan öran yahşı bolmalı. yaz aylarında bolsa öyü suuķşutup ğış aylarında bolsa üyler ıssıcaķ bolmalı. bu ğonaķlar şoy günleri şoylara ğatılıp yine gidinça ğonaķ cayında yaşamalı. hem bizlerin gışlağında şoy etçek gödediijşoy (15)masrafları yaş ulular tarafından bir meclis şutulup toplanmalı. un, burunç, yağ, kette masraflar ozal toplanıp soij hem pul toplanıp şoy etçek oğlaniij velisine berilmeli. şoy halas bolup mihmānlar dargana çelli yaş ulular hemme zada göz ğulaķ bolup kömek edip duryorlar.

bizleriij gışlağımızda süt, sarı yağ, ğatıķ, aķ, nan pula satın alınan yok. (20)özüijda yok bolsa hemsayadan barip alıbermeli. ayallarımız doķma dokiyo, erkeklerimiz bolsa suda satıķ ya da ekarınçılık etyorlar. kıjjklerimiz bolsa namaz sapağine urenmek için mescid mollasınıij yanına gıdıp ders alıyorlar.

Türkiye Türkçesiyle:

Bizim köyümüzde misafir çok sevilir. Türkmenlere misafir gelince ilk başta ona çay getirirler. Sonra sofraya serip “Ekmeğın tozunu görün.” derler. Sofranın üstüne şeker, perverde, badem, çikolata, ceviz ve başka evde ne varsa, koyarlar. Ondan sonra sıcacık çorba getirirler. Sonrasında ayran, süt, yoğurt, kızartılmış et ve en şoij

pilav gelir. Türkmenlerin sofraları her zaman doludur. Onlar misafiri çok severler. Biz Türkmenlerde düğün dernek olduğu zaman, herkese iş düşer. Bir genç evlenecekse, tüm mahalle ona yardım eder. Başka köylerden gelen misafirleri, mahalledeki zenginler evlerinde ağırlar. Mesela benim oğlumun düğünü olursa, on kişilik misafiri, Rahim Bey evine alır. On kişi de Hamid Bey,  dört güne kadar, evlerinde misafir olur. Misafir etmenin şartı, misafirler ne isterse onları hazırlamaları gerekmektedir.  oğn özel yemekler olmalı. Yaz aylarında olursa, ev soğuk olmalı. Kışın ise ev sımsıcak olmalı. Bu misafirler düğün bitene kadar bu evlerde konaklamalı. Bizim köyde bir genç evlenecekse düğün masrafları önceden büyükler tarafından toplanılır ve düğün yapacak kişinin velisine verirler. Düğün bitene kadar ve misafir gidene kadar, büyükler her şeye göz kulak olurlar ve yardım ederler. Bizim köyümüzde süt, tereyağı, ayran ve ekmek, para ile satın alınmıyor. Kendimizde olmazsa, komşulardan gidip alabiliyoruz. Kadınlarımız halı dokurlar, erkeklerimiz ise alışverişle uğraşırlar. Kklerimiz ise, namaz surelerini oğrenmek için, camii hocasının yanına giderler.

2.3.Türkmen Bir Yazarın Okumak için Çocukluğunda Verdiği Mücadele

*Derlemenin yapıldığı yer:*Qarkın/Jawzjan.

Derlemenin yapıldığı tarih: 12.10.2018

Anlatan: Noorullah Bahrami(65)

Anlatan şahıs eğitimli bir kişi olup aynı zamanda yazardır. Çeşitli yazıları ve şiirleri mevcuttur. Ersarı boyundandır.

(1)biller bir ğarip hanavadada orta geldik. eptedayi dirliĝimiz ata inemiz bī-savad bolanı için, ğarip çapası bolanı için kop ĝin ĝālātta ata inemizin bir şaraftan bī-savadlıĝı, bir şaraftan hem kempaĝallıĝ kop ĝinanıp bizleri kemala getirdi. men özüme bilelim bare öz çep el saĝ elimi tanıynımdan bare kop ber ĝinanıp gelip otirn. (5)baş yaşıa barmankam cuven nan iyiuyortuĝ. şonu bışırmame odun bolanyoĝtı. bizleri inemiz odun toplamana iyberiyortı. bizler miydānlardan odun toplam gelmelitik. soij one tamdıra şaşlap tamdıri aĝartıp cuven nane oija yapıp bizlere nan beriyortı. bilahera bizler tört baş yaşıij üstüne gelen pillak dini ılımı urenmek için atam bıçara oba hemsayamızda şir mahsum atle bir mescid mollası bartı. şunuıj yanına eltip (10)meniij dini ılım urenname isledi. goşe sennen, ustuĝane mennen diyip meni ona telim berdi. o yanda hem elif-bi'den başlap kelime-i şeriften başlap oĝumana başladık. o yanda hem bir tidat oĝlanlar bilen oĝiyortuĝ. yarım ĝün bizleri oĝutuyortı. yarım ĝün bizlere odun çöpletiyortı. şu mollamız hem, hemme oĝlanlar bolup odun çöplap onuıj üyüne basıyortuĝ. geliyortuĝ yine yolda az molaĝ çöp (15)çalan tapsaĝ onu öye alıp gelyortuĝ. ta üye bir çay ĝaynadar bolsa üye kömek bolsa diyip yol hem hilece bartı. küçükle üyler hem bartı, ıtlar hem kuvalıyortı. bizler köp ĝıynanıp molla gidip geliyortuĝ. yede yaşıa baran pillak bizleri şol vakte zamānda orta mektep bartı. şoija almaĝçin bolup çepraste gelip bizleri alıp gitti. atamız bıçara oija bir sapar pul berip bizleri halas etti. geliyon yıl yenedam alıp (20)gitti. onda hem pul berip halas etti. namiçin o yanda ĝarıplıĝ bolanı için özlerine bir yardım bilyortı bizleri. azıcık kijjik hem bolsa iş alıyorlar. ondan soij üçlenci yıl bolsa pul tapıp bilmediler. mektebe çağırdılar. meniij adıme yazıp alıp ĝaldı. iki sancaĝkant berdi. şu sermalem mektep şunu iyi aĝzın şırın bolsuij diyip. soij mektebe bardık. çun men ozal az yarım mollada oĝıp ureniptim. elif-bi harflare (25)biliyortum. şunuıj için başka baran oĝlanlar bilen yoĝ iken mene başlıĝçı bulup sayladılar. birlenci sınıftan bare başlıĝçı bolup şaoĝ edip mayda mayda oĝıp gidiberdim. o pilla bizleri özlerimiz türkmen bolan halimizda da bizlere uĝani ders

beriyortular. peştu dili devletiij mektebi parsī ortada ğaldı. bizlere peştu ders
bermana başladılar. hemme kitaplarımız peşşutı. ho namedam bolsa kuşeş ettim. bir
(30)endaza gözüm hata düşüyortı. yahşı urendim ve şu pillaniij meallimleri hem
mennen razıtılar. şödüp oqip gidiberdim. birlence, ikilence, üçlence bilahera altılancı
sınıfa baran pillam intecik yaşıım kette boldı. yaşıım hem üye kömek berer yanı yaştı.
atam hem bir seksen yaşantı. şu pillarler ğarrı adamtı. bir kette ağam bartı. o bolsa
guzeraniij ihtiyarı şundatı. ol hem bolsa edip bilinça şu ğariplik için bizleriij
(35)üstümüza zülm etti. mekteba iybermiycek bolup sökyortı, uruyortı, mektepten
alıp ğalıyortı. bizler bolsa ğitçek bolyortuq. ana şödüp ğinçılık bolyortı. soij şol
altıncı sınıfı tükedenden soij gün men birlenci numaratum. o pilla bizleriij
ğışlağımızda sınıfı alta çelli mekteb bartı. meallimler ayttı. sizleri bödüp ğoycaq dal.
sizleri kabul paytahta iybercek diydi. bir naça oğlan sizler bayad kabul gitseijiz
(40)diydi oqip bilcek adamlara. soij bir naça adamıij adını aldı. içinde men
birlencitim. soij palan gün sizler ğitmeli diydi. şo pillan ğışlaq yaman suqtı. ğışlar ğin
ğelyortı. yarım mıtır ğar yağyortı. motar ğayre heptede bir yola şıbrığan ya mazara
ğityortı. bir on baş gün ğardan hiç bir yere çıkıp bilman ğaldıq. soij bolsa ğitmele
boldu. şu kette ağam meni ğoymuyortu gidere. nam için yaiji yaşıım on dört (45)on
baş yaşa baran pillamtı. iyşe kömegim yetiyortu da maija dihançılık etiyortu da ğoç
sürdürüyortı. döküm dökütüyortı. şu pillan dihançılık işlerine meniij köştüm
yetiyordu. men hem şu ğinçılıklardan ğutararmikam diyip üydekilere men gidip
vilayatan özümü ğutarmasam börden halas bolmuyor diydim. bunları gep berdim de
gittim. şebirğana bardım. oyanda sınav imtihan diyip bir imtihan alıyortular. sınıfı
(50)yedda barcaq pillan şo kankur şı pillaniij kankuru yanıtıda. şonda dam o ğin
yerlerden sual geldi bildim toqşan naça numara alanekenim. meni cuda hoşladılar.
sen kıaysı mektep kabul'da diysen ayt. seni iybereli diydiler. bizleriij bir
ğarındaşlarımızdan biri bartı ol liseyi mikaniki diyen bir mektepte oqıyortı da şol
mektebin adı yadımdatı. men şonu yazdım. şona iyberseijiz boluyor diydim. başka
(55)birem ğarqın'dan bartı. ol soij onu başka bir mektebe bercek boldı. men soij
muhalefetlik ettim de bizler iki adam bir vulusvallıqdan diyip ikimizi hem bir yere
ğoymasaij bizler soij naders diydim. bıl sennen kijiik iken başka mektebe ğitmeli,
ğolaycaq hemsaya borsuijuz diydi. natsa şödüp bizleri kabul iyberip göberdi. o pilla
salaij bendti, ğurşalmantı. şiber diyilyon kötel üstünden üç günde mi dört günde mi
(60)bizler kabul'a yetiştik. barıp bir naça gün intizardan soij bizleri mektebe marifi

ettiler. okumana başladık. sınıfı yetteden bir iki ay yane okıdık. şö pillaler oruslarıij hem hakim ve güçlü pillaseti. ruz-e cihani karger diyip hemme turdular. men yöne o gepleriij manasını bilmiyortum, taza barıptım. hemme kim muzaira edip ders barmane goydular. bul muzaira bir gün bolmadı, devam edip gidiberdi. şagerdler (65)istekleriiji köpelttiler. bizlerde kitap yok, ğalam yok diyip bir on mada çelli köpelttiler. mektebe barmadılar, bahana ettiler. o zaman kabul'da dam siyasi hizplar yaiji şekil alıp geliyortı. parçamılar, halklılar diyip bu hizpdake puhantunlu oğlanlar hem şehre gelip dövletiij zıddına şuar bermana başladılar. bul muzaira iki ay devam etti. bizleriij nanımızı leyliyede beriliyortı. bizler gezip yortuk. bizleriij (70)bir tidat aşnalarımız ğaydıptı ğarķına. bir şu seretan aylarında içim ğıstı, bir cigerhun boldum. şol hemdivalıma aytım, men hem ğarķın ğitçek üye ğitçek diydim. tesadüf birden bul varhata boldu nama gep hayretçilik mi diyip. yok yöregim ğısıyor diydim. soij bul hem mecbur men bilen ğayttı. mazar-e şarif'a gelip bir motara menip ğarķın barsaķ yolda motarımız çaga batıp bend boldı. soij (75)bir hemsayamızın atı bartı. oija mınıp köçaniij aĝzına baran pillak bir intek mayda oğlanlar aĝam geliptir, aĝam geliptir kıyĝırştılar. içinde biri ayttı. atan hem öldü diydi. men oyladım atam ğarre adamtı, şayat vaht ölen bolsa maija aytmadıķ bolsalar. telefon yok, haber yok, hiç zat yok. soij üye barsam şı ğarrı inem bir pilla çapalap geldi de ğucaķlap otir vah diydi, dün gelen bolsaij ataiji dire ğövertiij (80)diydi. şı pilla bolsa öldü diyd. hayran ğalar yanaķ. barıp ğördüm, yuup ğoyan ekenler ğörsem yöregim birden başķa bir raķam bolup gitti de hemme hatıralar ğözümüij öijüne gelde. aĝlap otirkam, maija cenaza tiyyar geliij diydiler. özüm hem üç ğünlük yoldan gelen yadau yollarda sergerdan bolup geldim. indi atam biçara aydan eken meni halifam pirimiij yanına ğömüij diyip. men şu yaķın ķabristanlıĝa (85)akiderler sandım. yo gidiberdiler atlı, eşekli, bayskilli, piyada hemme obaniij adamı. men hem mayda mayda gidiberdim. bilahara ķabristana yetiştik. öler yanı bolup men topraĝa tapşırdık. ayet okıldı, mollalar şoyanda tabliĝ ettiler. yahşı adamtı. hemmeniij barcaķ yeri şıl diyip ana şonyanı gepler aydılıyor. tuba edii, ğünahı bolsa aydiij oğlanları berer diyip ayttılar. pes çaaşmalı boldu. bir iki (90)hemdivalımı alıp piyada piyada, asta asta ğayttık. başķa adamlar tiz tiz ğayttı. bol merasım halas boldu. aĝşam hemme obalar cemleşip her üyden bir çanaķ nan geldi. öle ölen üye geliyortı nanlar. soij yarım ğiyca çelli ayat ve hatım okıp oturuyorlartı. ölen kişiniij ervahına baĝışıyorlartı. soij ertese kabul'da bile okuyon arķadaşlarım geldi. yör seni alıp gidelim diydi. barıp onlarıij üyünde

mihmān bolup oturdık. şu (95)pilla bir radyo barte. televizyon gayre yok o pillan. şonda ilan boldu. kabul'da oğlanlar muzaira edipti iki ay ozal soij vezir barıp müşkile halletti. oğular başladı. öijden gaydan arkadaşlarım yüzüme bahtı. bu taza geldi. atası hem öldü diyip. bul hu gitmese derrev mümkün dal diydi. soij men bilen giden aşnama garap bizler erte gitçek. sen bunu alıp soijrağ barağay diydi. hepteda iki motar gaytıyortı. (100)ğarkın'dan başka yol hem yok, yollar hem çağur çağur. bular gayttı. soij men hem bir hepte soij kabul'a bardım. oğular başladı. altı yıl okunu köp gınanıp kabul'da bitirdim. bu arada sınıfı onda okıp yörkem afğanistan milli radyoda türkmen halkı için heptede kırk dağıka türkmen dili için berdiler. ona hem men sınıfı ontum meni ve bir anthoylu fakülte okıyan oğlan bartı. onu ikimizi eltiler. (105)ikimiz gelep kırk dağıkane doldurmalıtk. program etyortuk. altı ay sürdü. soij yene pes aldılar. türkmenler'e radyo nama gerek diyip. bizler bir zayıf milliyetde hağkımız alıp bilmedik. bıl alınması maija köp tasir etti. nama için ke her yerden türkmenler bizlere mektup iyberiyortı. bizler okıyortuk. milli ihsasatı mende köpeltti. birden çöktüm. oijdan soij men özüm şiir yazmana başladım. (110)türkmenleriij derdini şiir edip yazdım. ne etsa şödüp on iki yıl mektebi bitirdim. o pillar liseden çıkmak şipilla fakülteden çıkan yanete. okıyan adam aztı da men mesleki lisede barğ bahşını okıptım. meni mazar-ı şerif'e amere barğ edip iyberdiler. börda bir dört yıl işledim. soij bolsa birden tahavvulat gelip gitti. pašalık sistem ortadan gidip cumhuriyet yerine otırdı. o günden bu güne çelli hemmesi (115)inğılap naramlık bilen ötüp dur.

Türkiye Türkçesiyle:

Biz fakir bir ailede dünyaya geldik. Hayatımız, anne babamız okumadığı için çok zor geçti. Anne babamız bir yandan okumamış ve bir yandan fakirdiler ve bizi çok zor büyüttüler. Ben kendimi bildiğimden beri, sağ kol ve sol kolu tanıdığımndan beri çok zorluklar yaşadım. Arpa ekmek yiyorduk. Onu bile pişirmeye odun bulamıyorduk. Bizleri annemiz odun toplamaya gönderirdi. Bizim dışarılardan odun toplayıp gelmemiz gerekiyordu. Sonra onu tandıra koyup arpa ekmeği pişirip bize verirdi. Biz dört beş yaşlarına geldiğimizde, dini dersleri öğrenmek için zavallı babam, yan mahalledeki camii hocası Şir Mahsum'un yanına götürdü. Bunlar din dersi öğrenmek istiyor, eti sizin, kemiği bizim deyip teslim etti. Orada elif – be'den başlayıp okumaya devam ettik. Hocamız yarım gün odun toplatırdı. Tüm çocuklar odun toplayıp onun evine basardık. Sonra dönüyorduk. Dönerken de yoldan odun toplayıp eve getiriyorduk. Odunla evde çay kaynatırlardı. Yol da baya uzundu, yine de eve yardım olur diye odun getirirdik. Yol üzerinde küçük evler vardı. Onların köpekleri vardı ve bizi kovalıyordu. Bizler çok zorluklar ile camiye gidip gelirdik. Yedi yaşına geldiğim zaman mahalledeki ortaokula adıma yazdırmak için bir görevli geldi, bizleri alıp gitti. Zavallı babam onlara para verip adımızı sildirdi. Gelecek sene tekrar adımı yazdırmak için geldiler. Bu sefer de babam para ile kurtardı. Neden öyle yapıyordu, çünkü fakirlik vardı ve bizi çalıştırıp para kazanmak istiyordu. Ondan sonra üçüncü yıl para bulamadılar ve okula adımız yazıldı. İki tane şeker verdiler, hayırlı olsun diye. Müdür yardımcısı “Bunu ye, ağzın tatlansın.” dedi. Ben önceden de camiye gittiğim için elif – ba harflerini yazmayı ve okumayı öğrenmiştim. Onun için diğer çocuklardan daha bilgiliydim ve beni sınıf başkanı seçtiler. Birinci sınıftan başkan olup zevk ile yavaş yavaş okuluma devam ettim. O zamanlar Türkmen olduğumuz halde, bize Peştuca ders verilirdi. Peştuca devlet dili olunca, Farsça ortada kaldı. Bizlere Peştuca ders vermeye başladılar ve bütün derslerimiz Peştucaydı. Her neyse çabaladım ve artık okuma yazmaya gözüm alışmıştı. İyice öğrendim ve o zamanki öğretmenlerim benden memnundular. Öyle okuluma devam ettim. Birinci, ikinci ve üçüncü, en şoiş altıncı sınıfa geldiğim zaman, yaşım biraz büyümüşü ve aileme yardım edebilecek duruma gelmişim. Babam seksen yaşlarındaydı. O zamanlar bile yaşlıydı. Bir büyük ağabeyim vardı, aile ihtiyaçlarına o bakardı. Ağabeyim bize hep zulmetti; okula göndermemek için elinden geleni yaptı. Biz ise gitmek istiyorduk. Sonra ben altıncı sınıfı birinci olarak bitirdim. O

zaman bizim köyde, okul altıncı sınıfa kadar vardı. Hocalarımız “Sizi böyle bırakmayacağız ve sizi başkente yani Kabil’e göndereceğiz” dedi. Birkaç çocuk seçti. “Sizler Kabil’e gitmelisiniz.” dedi. Aralarında, ben birinciydim. Bize “Siz falanca gün gitmelisiniz.” dedi. O zamanlar köy çok soğuktu; kış ayları çok zor geçiyordu. Yarım metre kar yağıyordu. Arabalar haftada bir kez yola çıkıyordu. Şibirgan ve Mezar-ı Şerif’e giderdi. On beş gün boyunca kardan dolayı hiçbir yere çıkamadık, öyle kaldık. Sonra, “Gitmeniz lazım.” dediler. Büyük ağabeyim beni göndermek istemiyordu. Yaşım on dört on beş arasındaydı. İşe yardım edebilecek durumdaydım. Bana çiftçilik yaptırmak istiyordu. Ben ise bu zor işlerden kurtulmak için okumak istiyordum. Evdekilere “Başkente gidip okuldan adımlı sildirmem lazım, yoksa buradan olmuyor.” dedim. Onlara yalan söyleyip gittim. Şibirgan’a vardım. Orada bir sınavdan geçmem gerekiyordu. Yedinci sınıfa başlamak için ortaokulun sınavını geçmem gerekiyordu. Çok zor sorular sormuşlardı. Yine de doksan puan almıştım. Beni çok sevdiler. “Sen Kabil’de hangi okulu istiyorsan söyle oraya gönderelim.” dediler. Bizim köyden bir arkadaşım vardı, o mekanik lisesinde okuyordu. O lisenin adı aklımdaydı. Ben onu seçtim. Orayı istediğimi söyledim. Bizim köyden başka biri daha kazanmıştı. Onu başka liseye gönderdiler. Bense itiraz ettim çünkü bir köyden iki kişi kazanmışız, ikimiz de aynı yerde olmalıydık. “Bu senden küçük dediler ve başka okula gitmesi lazım ve ikisinin mesafesi yakın, komşu olursunuz.” dediler.

Her neyse bizi Kabil’e gönderdiler. O zaman Salang tüneli kapalıydı. Şiber kuteli üzerinden düzenleyebildiler. Okula başladık, iki ay falan dersler devam etti. Sonra ise Dünya İşçiler Gününde işçiler eylem yaptılar. Bense bu eylemin ne anlama geldiğini bilmiyordum. O zamanlar Kabil’de “Parçamice” ve “Halkı” adında yeni partiler şekil alıyordu. Üniversite öğrenci parti mensupları olarak şehre gidip devlete karşı eylem yaptılar. Bu eylem iki ay devam etti. Bizim yemeklerimiz yurtta veriliyordu. Biz böyle devam ediyorduk. Bazı arkadaşlarımız köye geri döndü. Yaz aylarıydı, canım çok sıkılmıştı. Birden arkadaşşıma köye gitmek istediğimi söyledim. İçimde bir huzursuzluk vardı. Arkadaşım “Hayırdır inşallah.” dedi, “Bilmiyorum, canım sıkkın.” dedim. Sonra o da mecburen benimle geldi. Önce Mezar-ı Şerif’e geldik. Oradan arabayla Karkın’a doğru yola çıktık. Yolda arabamız kuma battı. Sonra bir komşumuzun atı vardı, ona binip mahallemize kadar gittik. Sokaktaki çocuklar “Ağabeyim geldi ağabeyim geldi.” diye bağıştılar. İçlerinden biri “Baban

öldü.” dedi. Babam yaşlıydı. Daha önce öldüğünü sandım ve “Bana haber vermemişlerdir.” diye düşündüm. Çünkü telefon yok, mektup yok. Sonra eve girdiğimde yaşlı annem koşarak geldi ve beni kucakladı. “Vahh eğer dün gelseydin babanı canlı görürdün. Şimdiyse baban öldü.” dedi. Şok oldum, gidip gördüm yıkamışlardı. Birden kötü oldum ve bütün hatıralar gözümün önüne geldi. Ben ağlarken, cenazeyi götüreceklerini söylediler. Üç günlük yol yorgunuydum. Yolda da bir sürü şey başımıza gelmişti. “Mürşidimin yanına defnedin.” diye vasiyet etmişti babam. Ben şu yakın mezarlığa götüreceklerini sandım ancak onlar devam ediverdiler. Kimi at ile, kimi eşek ile, kimi bisikletle, kimi de yürüyerek devam ediyordu. Ben de yavaş yavaş yürüyordum. Sonunda mezarlığa yetiştik. Çok yorulmuştuk. Toprağa verdik. Ayet okundu. Hocalar vaaz verdi. İyi insandı, herkesin geleceği yer burası. Şöyle vaaz verildi: “Tövbe edin, rahmetlinin borcu varsa söyleyin, çocukları öder.” Sonra herkes dağıldı. Bir iki arkadaşım da benle yavaş yavaş döndü. Diğer insanlar hızlı hızlı döndüler. Cenaze merasimi bitti. Akşam tüm mahalleden bizim eve birer tabak yemek geldi. Cenaze evine yemek getirmek adettir. Sonra gece yarısına kadar ayetler okundu ve hatim edildi. Ölen kişinin ervahına bağışlandı. Sonra ertesi gün Kabil’de birlikte okuduğumuz arkadaşım geldi. Hadi seni alıp götürmeye geldim dedi. Gittik ve onun evine misafir olduk. Oturuyorduk, o zaman sadece radyo vardı, televizyon yoktu. Radyoda bir duyuru yayınlandı: “Kabilde olan eylem bitmiştir ve başbakan sorunları çözmüştür artık okullar açılmıştır.” Benden önce gelen arkadaşlarım yüzüme baktı. “Sen yeni geldin ve baban da öldü, senin dönmen mümkün değil.” Sonra benimle gelen çocuğa bakarak, biz döneceğiz ve sen de bunu alıp sonra gelirsin dediler. Haftada iki kez araba kalkıyordu. Karkın’dan başka yol da yoktu. Bunlar gittiler, ben de bir hafta sonra Kabil’e gittim. Okullar başladı, altı yıllık okulumu çok zorlanarak, Kabilde bitirdim. Bu arada onuncu sınıftayken, Afganistan milli radyosunda, Türkmen halkı için haftada kırk dakika, Türkmen dilinde program sunuyorduk. Benimle beraber üniversite öğrencisi Andhoğlu bir çocuk da vardı. Program altı ay sürdü. Sonra programı bizden aldılar. “Türkmenlere program lazım değil.” dediler. Bizler güçsüz bir millettik, halkımıza alamadık. Bu programın kapanması beni çok etkiledi. Çünkü her yerden Türkmenler bize mektup gönderirdi. Onları okuyorduk ve milli duygumuz çoğalıyordu. Birden çöktüm. Sonra kendim şiir yazmaya başladım. Türkmenlerin dertlerini şiir olarak yazdım. Her neyse on ikilik okulu bitirdim. O zamanlar liseden

mezun olmak, şu anda üniversiteden mezun olmak gibiydi. Okuyan kişi azdı. Ben mesleki lisede elektrik bölümünü okumuştum. Mezar-i Şerife elektrik genel müdürü olarak atandım. Orada dört yıl çalıştım. Sonra devrim değişti. Padişahlık yerine cumhuriyet geldi. O günden bu güne kadar hepsi devrim ile geçiyor.

2.4. Afganistan'daki Türkmenlerin Dışlanması

Derlemenin yapıldığı yer: Anthoy/Faryab

Derlemenin yapıldığı tarih: 08.11.2018

Anlatan: Ghulam Sidiq(16)

Anlatan şahıs öğrenci olup eğitimine devam etmektedir. Ersarı boyundandır.

(1)menij adım ghulam sidiq. mezar-e şerif'ta yaşıyon. kette şahr köp yahşı şöre men yani aslan bizler şıbrıgan'ın bir gışlağından ikenik abamij bir iyşe çıkıptır da mezar-e şerif'a geliptir. onda soij şörde yaşıp galıptır da, soij ana şükr hudaya şörda, bizler hem bolduq, şörda yaşıdık, şehri gördük.

(5) —sen börda mekteb oqıyomuij?

+ mektebe gityon havva men börda sınıf sekkıza gityon, şükür hudaya derslerim köp yahşı.

— eğer sen gışlaqda bosaij ders oqıp bilertiij mi?

+ onça çotlap bilem yok.

(10)—şi pilla gışlaqda yaşıan bır yaqınlarıijız bar mı?

+ bar, örda atamij doğanı bar, onuıj avladları bar.

— olar mektebe gityo me şipillan?

+ gityorlar da men kapilla mana gışlağa görmana gityoij, gezmane gityoij. soij oları görsem mektebe gidenlere onça pida eden yok olara. kapilla daije mektepten (15) gaçıyorlar. üstadları onça gidip bilen yokmuş.

— örda doğre üstad hem yoqdur gışlaq bolane için. sen börda oqulariij yahşı mi yazmane oqımane biliyomuij?

+ havva şükür köp yahşı men yahşıca biliyon. börda oqımane, yazmane köp yahşı biliyon şükür.

(20)—namı huda, sidiq bay senden bir zat soracaqtım. türkmenler köp oqımana tavaccuh eden yok diyolar. sen gışlağa dem gidip geliyon bosaij. nama düşünüyorsuij mınıij barasında?

+ men aydanııız bilen şükür börda biliyon, yahşıca oğap biliyoij da gışlağa gitsem haip etyon. şükür şehirde oğabilyon, düşünüp bilyon. lekin biller bilen yok, biller (25)düşünü bilen yok. davlat billere kömek eden yok mu bilmesem.

— olar nama iş etiyor ders oğıman onda gışlağda?

+ olar ana, ata babalarından görenlerini etiyorlar ya göyun sürüyorlar yam başka biriniij işine merdikalrlığını etiyorlar. her kimiiij işiğına gidip işlerine ediberiyorlar.

(30)— seniij ineij ataij oğın mı?

+ abam oğın lekin inem oğabilen dal. lekin düşünebiliyor. şonuij için şükür hudaya men, doğanlarım oğabildik börda yahşıca.

— siller kaçça doğan sidiğ bay?

+ biller baş doğan, bir ekem bar. üç dana menden kette ağam bar.

(35)—sen kijjiksiiij onda?

+ haa iyn kijjik men boluyon.

— ağalarıij oğıyor mı, ekeij nama iş etiyor ol oğıyo mı?

+ havva ekem hem oğıyo.

— onda siller de gız hem oğıdılıyor iken ama men kahil türkmenler bilen gepleştım (40)olar aytıkı biller gızlarımızı oğua göyüp bilemız yok. doğma doğutuyos. hem guzeranımız yahşı dal, hem mana gızlare göymağ ayıp bizlerde diydi, doğru mı?

+ ama o bazı yerlerda doğrı köperrak yerlerda onça doğrı dal. bahatıreke mana gışlağlarda onyanı gepler düşünebilirler. lekin şehirlerde onyanı gepler onça galmadı.ekem rahatça börda gidip biliyor. pantunına gıtiyor şükür. anayca, bizleriij (45)hanavada vaziyetimiz hem yahşı şükür. şipilla onça yahşa dal da boluberiyor.

— ineij bilen gınansadam yenedam oğutuyor. gel senem işle başka türkmenleriij çağalare yani işle ondan soij gel börda billera kömek et diyen yok, az iyip az içip seni oğutuyorlar mı?

+ havva abam köp sağ bosuij meni köp gınlıkta oğutuyor. öze hiçbirimize işleden (50)yok. öze yekece işine gidip geliyor. bir maaşı bilen şükür billeri oğıdabiliyor. hiç kaçsiymıza bizlere işleiğ diyip üstümüze zor getiren yok.

—silleriiij oğuijız muhimliğini aytıyor mı ataij ineij?

+ havva hemişa şö diyip gıulağımıza oğıyor, oğıij diyor hemişa.

— köp yahşe hudavand seniij bahtııjı açık etsiij, yoluıj açık bolsuij, dersleriij (55)açık bolsun. seniij ayende de bir planiij bar mı? ya meselen men örda türkiye’de oқиyon a men şı pillan örda men bir hil seniij yani cuvan oğlanları görüyön. mektebine tükedip soij pantun oқımana türkiye’ye gelenler, seniij hem şınyanı bır hevesiij ya arzu isteğın bar mı? mektebini halas edip barıp menem bir türkiye’de oқıp bilsem özümi geliştirse diyip bir zat düşünüyorsuij mı senem?

(60) + ana, o gepa bolsa ha ma ha yahşı menem isten onyanı bolmasını yani gidip örda anayca bir pantun oқımane köp isten. ondan soij ayende de böra gelip öz vatanıma pes hizmet edip bilen yahşıca, anayca. bi haletе ğaldırıp bilen bu vatanımızıj üstünden.

— türkmenlerin nüfusu mı ken ya da başka қавumlarıij nüfusu mı ken (65)afğanistan’da? seniij nazarija göre ana sen şıpill köp bosaij on baş ya da on dört yaşındasiij doğru mı?

+ havva

— sen bir bilimli çocık görünüyosuij. şıpillan huda zihniiji mindan hem açıkraқ etsiij. börda türkmenler kençilik mi ya meselen tacik diyip ya da peştun diyip bar (70)olar kençilik mi?

+ meniij mana görenim bilene mana şıpillen türkmenler az, tacikler mana başka қавumlar aydışııjız yani olar köperrak. türkmenler azlıkda şonuıj için güçsüz biller.

— başka қавumlar hemişa özüijü üstün çotluyor doğru mı? menem mana (75)afğanistan da mektebimi oқıdım. pantunıman börda oқıdım da mastariya gittim türkiya. senem şıl nameler için yani şı halatlara hiç denk geldiij mi diyip soracaқ boluyön öze? men mekteptekem ey türkmen diyip maija yaman eziyet etiyorlar yani. meniij dostlarım meniij dengduşlarım olar tacikti. özlerini menden üstünraқ görüyortı ve men munuij için hemişa mücadele etiyotum. men türkmen hem bosam (80)yenedem özüme geliştirip bilyon ama bugünke men özüm azmettim. bugün onlarıij hiçbirі oқusunu tamamıap bilmediler. ama men ta mastari için nirlere gittim. sen hem mın yani haletler bilen hiç denk geldiij mi? (soru soran raportaj yapan).

+ havva aydaniıjız yani köp haletler üstüme geldi. hatta meniij sınıfımda başka birek türkmen oğlan bar. ikimize köp pes etiyorlar, pes uruyorlar, billere kem (85)görüyorlar. ey türkmen seniij eliijden hiç zat gelmiyor diyip şödüp aytyorlar

lekin biller olar nama diysedem yani oqimana davam etiyos. aytyos ki bir g n  zleri g rerler yani hemi a     p d    n yos yani.

— doğrı, yani okip muvaffaq bolacağııjıza eminsiiıjiz yani. bu k p yah ı bir fikir. silleriiıj b yle bir fikriniziiıj barlığı meni k p k p ho  etti. in allah muvaffaq (90)bolsaiıjız.  aysı bir ayt aq gepiiıj bar bosa ayt, ahirde gepiııjı alalı. soıj senden hem te ekk r edeli.

+ eke bayım. mana gelipsiiıjiz sağ boluiıj.   k r haletlerimizi   p soradıııjız. siller yani   p gelenler k p az billeriiıj haletimizi soranlar. billeriiıj     p geplerimizi ve haletlerimizi ba kalarına e tirenler k p az. sağ boluiıj siller     p gelipsiiıjiz. (95)billeriiıj haletimize m  şkilatımıızı soruyosuiıjuz. ba kalarına bı gepe yeti tiriyorsuiıjuz. sillere k p te ekk r etyos b deniiıjiz i in.

— hahi  etiyon, sağ bol inim. saiıa ba arılar. sağ bol, huda yar.

+ sağ boluiıj.

Türkiye Türkçesiyle:

Benim adım Gulam Seddik. Mezar-ı Şerif'te yaşıyorum. Aslında biz Şibirgan'ın bir köyündeniz. Babamın işi burada olduğu için bizi buraya getirmiş ve çok şükür ki şehri gördük.

— Sen burada okul okuyor musun?

+ Evet, okula gidiyorum ve sekizinci sınıfım, çok şükür derslerim de iyi.

— Eğer sen köyde olsaydın okul okuyabilir miydin?

+ Sanmıyorum.

— Şimdi köyde yaşayan akrabaların var mı?

+ Var orada babamın kardeşleri ve onun çocukları var.

— Onlar okula gidiyor mu şimdi?

+ Gidiyorlar ama ben köye gittiğimde görüyorum ki pek işe yaramıyor. Okulda hocalar yokmuş ve onlar da sürekli okuldan kaçıyorlar.

— Onların hocaları yok ve okullar iyi değil, peki senin okuman yazman iyi mi?

+ Evet, iyice yazıp okuyabiliyorum.

— Maşallah Seddik can, sana bir şey soracağım. Türkmenler okumaya çok önem vermiyorlar. Sen bu konuda ne düşünüyorsun?

+ Söylediğiniz gibi evet. Ben buradayım ve okumaya önem veriyorum ama köye gittiğimde onlara üzülüyorum. Onlar okumayı bilmiyorlar ve sevmiyorlar da. Kimse onlara yardım etmiyor.

— Peki, onlar okumayıp ne yapıyorlar köyde?

+ Onlar babalarından ne görüyorsa onu yapıyorlar; çiftçilik, hayvancılık... Başkalarının elinin altında çalışıyorlar.

— Senin annen ve baban okumuş mu?

+ Babam okumuş, annem okumamış ama düşünceli bir kadın. Beni ve kardeşlerimi okutuyorlar.

— Siz kaç kardeşsiniz?

+ Biz beş kardeşiz; bir ablam ve üç tane ağabeyim var.

— Sen en küçüksün o zaman?

+ Evet, en küçüğü benim.

— Ağabeylerin okumuş mu? Ablan ne yapıyor okudu mu?

+ Evet okumuşlar.

— O zaman siz kızları da okutuyorsunuz ama çoğu Türkmenler bunu yapmıyor. Onlar maddi destek için kızlara halı dokutuyorlar ve de “Kızlara okul gerekmez.” diyip onları okutmuyorlar, bu doğru mu?

+ Evet, doğru ama bazı yerlerde geçerli. Genellikle köylerde öyledir ama şehirdeki aileler kızlarını okutuyorlar. Mesela ablam üniversiteye gidiyor. Maddi durumumuz çok iyi olmasa da bile geçiyor.

— İyi ailen size okutuyor, başka Türkmenler gibi maddi yardım için sizi çalıştırtmıyor. Az yiyip az içip sizi okutuyor doğru mu?

+ Evet, babam sağ olsun çok çalışıyor ve biz çalışmıyoruz, kendi maaşı ile hepimizi okutuyor.

— Sizlere okumanın önemli olduğunu mu söylüyorlar?

+ Evet, her zaman kulağımıza bunları söylerler: “Okuyun, okumak çok önemli.”

— Çok iyi Allah bahtınızı açık etsin, yolunuz açık olsun. Senin gelecekte bir planın var mı? Mesela ben Türkiye’de okuyorum. Senin gibi gençler okul bittikten sonra üniversiteye hazırlanıyorlar, senin planın ne? Okulu bitirip üniversite için Türkiye’ye gitmeyi düşünüyor musun?

+ Evet, öyle bir şey çok isterim, oraya gidip güzelce eğitim alıp geri dönüp hizmet etmeyi çok isterim.

— Türkmenlerin nüfusu çok mu Afganistan’da?

+ Evet.

— Sen ilimli bir çocuğa benziyorsun. Allah sana zihin açıklığı versin. Demek istediğim burada Türkmenler mi çoğunluk yoksa Peştular gibi başka milletler de var mı?

+ Burada Türkmenler azınlık, Tacikler ve Peştular çoğunluk. Biz azınlık olduğumuz için güçsüzüz.

— Başka milletler çoğunluk olduğu için kendilerini üstün sanıyorlar doğru mu?

+ Ben okulumu ve üniversitemi burada okudum. O zamanlar Türkmenim diye benimle alay ediyorlardı. Ben ise hep bunun için mücadele veriyordum ve bak okumak için ta Türkiye’ye gittim orada yüksek lisans yapıyorum ama onlar hep yarım bıraktılar okullarını.

— Sen de böyle durumlara maruz kaldın mı?

+ Evet, bu şeyler çok başıma geliyor hatta sınıfta bir Türkmen çocuk daha var ikimize de hep ikinci sınıf muamelesi yapıyorlar ama bizler her şeye rağmen okumaya devam ediyoruz ve bir gün her şey iyi olacak diye düşünüyoruz.

— Doğru okuyup muvaffak olacağınıza eminsiniz ya bu çok güzel bir düşünce, böyle düşünmeniz beni çok mutlu etti. İnşallah muvaffak olursunuz. Söylemek istediğin bir şey varsa seni dinliyorum sonra biz de sana teşekkür edeceğiz.

+ Ablacım geldiğiniz için çok sağ olun, halimizi sorduğunuz için teşekkür ederim. Bizi soran ve halimizi merak eden kişi çok az. Çok sağ olun.

— Rica ederim sağ ol kardeşim sana başarılar diliyorum, Allah yar ve yardımcınız olsun.

+ Sağ olun.

2.5. Türkmen Halkının Yaygın Kullandığı Atasözleri

Derlemenin yapıldığı yer: Anthoy/Faryab

Derlemenin yapıldığı tarih: 10.11.2018

Anlatan: Salih Mohammad (60)

Anlatan şahıs üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapan bir profesördür. Ersarı boyundandır.

1. abad üyüij bülbülü, bibad üyüij baygüşü.
2. yaman adam yahşı bolmaz, yaman günler yahşı bolar.
3. adam adama mihmân, ten güra.
4. adam alası içinde, hayvan alası daşında.
5. her zadiij tazesi, dostuij könesi.
6. ozal işi başlama, başlasaij taşlama.
7. bir başım bar, muij işim.
8. bolandan görkma, bolacağdan görk.
9. tamda gulağ bar.
10. tiğ yarası biter gider, dil yarası hiç bitmez.
11. çekseij zahmet, yağar rahmet.
12. hamama giren derlep çıkar.
13. asmanı gör de şükret, yeri gör de fikret.
14. her zat aslına çeker.
15. tikensiz gül bolmaz, zehirsiz bal.
16. harekette bereket.
17. yatan öküze iyim yok.
18. maslahat bile atılan daş uzak gider.
19. yalnız kıldan av çıkmaz.
20. pul bolsa cengelde çorba.
21. ber, bereketin artsın.
22. her kim seni daş bilen ursa sen onu aş bilen ur.
23. yamansız yahşı bolmaz.
24. atam inem bolsa bolsun, ağzı burnu bolmasın.
25. ayalı baştan, çağanı yaştan.
26. bolcağ oğlan başından belli.
27. gizi barın nazı bar.

28. dostu ayıttım sözümü, düşman bildi sırrımı.

Türkiye Türkçesiyle:

1. Düzgün evin bülbülü kırılmış evin baykuşu
2. Kötü insan iyi olmaz, kötü günler iyi olur
3. İnsan insana misafir ruh bedene
4. İnsanların rengi içinden hayvanların rengi dışında
5. Her şeyin yenisi dostun eskisi
6. Önce işe başlama başladın mı tamamla
7. Bir başım var bin işim
8. Olandan korkma olacaktan kork
9. Duvar'da kulak var
10. Pusat yarası geçer gider dil yarası geçmez
11. Etsen zahmet yağar rahmet
12. Hamama giren terler
13. Gökyüzüne bak da şükret, yere bak da fikir et
14. Her şey aslına çeker
15. Dikensiz gül yok zehirsiz bal
16. Harekette bereket var
17. Yatan öküze yem yok
18. İstişare ile atılan taş uzağa gider
19. Tek kuldun ses çıkmaz
20. Paran olursa ormanda çorba var
21. Ver bereketin artsın
22. Kim sana taş atarsa sen ona aş (yemek) ver
23. Kötüsüz iyi olmaz
24. Annem babam olsun ama ağzı dili olmasın
25. Karıyı baştan çocuğu yaşken uyarmak lazım
26. Olacak kişi başından belli
27. Kızı olanın nazı var
28. Dosta söyledim sözümü düşman bildi sırrımı

İKİNCİ BÖLÜM

3. DERLEME METİNLERİNİN SES VE BİÇİM BİLGİSİ

3.1. Ses Özellikleri

3.1.1. Ünlüler

3.1.1.1. Ünlü Değişmeleri

Metinlerimizde tespit ettiğimiz ünlü değişmeleri şunlardır:

Ön seste **T.T./a-/ >A.T. /e-/**: 1/14 askerliğe: eskerliğe

Ön seste **T.T./i-/ > A.T. /ı-/**: 3/8 ilimi: ılıımı

Son seste **T.T./-e/ >A.T. /-a/**: 3/66 bahane: bahana, 3/8 biçare: biçara

3.2.1.2. Ünlü Düşmeleri

Türkçe sözcüklerdeki vurgusuz orta hecedeki ünlünün düşmesi olayına Afganistan Türkmencesinde de rastlanmakta olup metinlerimizde aşağıdaki sözcüklerde bu ses olayı görülmektedir:

ağız+ı+m+ı: ağzımı 1/19

göyün+ü+n+e: göynüne 1/84

oğul+u: oğlu 1/88

boyun+u+n+a: boynuna 1/165

ğay+ı+n+ı: ğaynı 1/3

3.1.2. Ünsüzler

3.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

Ön seste **T.T. /d-/ >A.T. /t-/** değişmesi

dört: tört 1/5

durup: turup 1/51

dokuz: tokuz 1/65

dikip: tikip 1/95

Ön seste **T.T. /k-/ > A.T. /ğ-/** değişmesi

kız: ğiz 1/1

korkup: ğorkup 1/29

kaynatmak: ğaynatmak 1/36

koyup: ğoyup 1/38

kaynak: ğaynak 1/38

kızılca: ğızılca 1/94

kışlağımızda: ğışlağımızda 2/1

Ön seste T.T. /v-/ >A.T. /b-/ değişmesi

verilen: berilen 1/4

verdiler: birdiler¹⁰ 1/12

varmalı: barmalı 1/65

var: bar 1/134

3.1.2.2. Ünsüz Düşmeleri

Ön seste T.T. /b-/ > A.T. /Ø-/ düşmesi

babama: abama 1/27

Ön seste T.T. /k-/ > A.T. /Ø-/ düşmesi

koparıp: oparıp 1/46

İç seste T.T. /-ğ-/ > A.T. /-Ø-/ düşmesi

soğuk: souk 1/16

3.1.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

sekize: sekkıza 4/6

İsim kök ve gövdelerine eklenen eklerde uyum

Yönelme durumu eki metnimizde yalnızca +**ğa** ve +**ge** biçiminde yer aldığı için ötümsüz bir ünsüzle biten bir sözcüğe eklendiklerinde uyum dışı kalırlar:

behişt+ge (6B/1), bik+ge (53B/6), felek+ge (11B/4), hîzmet+ge (3B/4), bozoğ+ğa (18B/16).

Bulunma durumu eki +**da** için de yukarıdaki durum geçerlidir:

altmış+da (27B/15), āsāyiş+de (54A/7), ‘āzamet+de (14A/8), baş+da (2A/13), bik+de (29B+8), furşat+da (38A/3).

Ayrılma durumu eki +**din** da uyum dışında kalmaktadır:

¹⁰ Buradaki ber- ve bir- (ver-) arasındaki söyleyiş farklı, farklı yerlerden yapılan derlemeler sonucunda bir ağız özelliği ortaya çıkmaktadır.

baĥs+din (50A/6), behişt+din (6B/7), cihet+din (23B/1), ħaraĥalpaĥ+din (51A/15).

Bildirme eki **+dUr** uyum dışı kalmaktadır:

ħamiř+dur (37A/14), lāyık+dur (1B/1), maĥlūk+dur (67A/3), yoĥ+dur (3A/12).

+GAĥA eki yönelme durumu ve eşitlik durumu eklerinin birleşiminden oluşan bir ektir. Bu ekin uyum dışında kaldıĥı bir örneĥe rastlanmıştır:

vaĥtĥaĥa (13B/17)

3.2. Biĥim Özellikleri

3.2.1. Yapım Ekleri

3.2.1.1.İsimden İsim Yapan Ekler

+lık, +lik

1/4 azatlık: azat+**lık**

1/14 askerliĥe: asker+**lik**+e

1/48 pařalıĥ: paşa+**lık**

3/56 muhalefetlik: muhalefet+**lık**

3/56 vulusvallıkdan: vulus+val+**lık**+dan

3/83 ĥabristanlıĥa: ĥabr+istan+**lık**+a

4/28 merdikalılıĥını: merdikalı+**lık**+ı+nı

4/49 ĥinlıkta: ĥin+**lık**+ta

+cı:

1/124 dihanĥılık: dihan+**cı**

+men:

1/86 türkmenlerde: türk+**men**+ler+de

+daş:

3/53 ĥarındařlarımızdan: ĥarın+**daş**+lar+ımız+dan

+aĥ:

1/74 saĥaĥına: saĥ+**aĥ**+i+na

+lı, +lu:

3/67 puhantunlu: puhantun+**lu**

3/101 anthoylu: anthoy+**lu**

4/68 bilimli: bil-im+**li**

+istan:

3/83 kabristanlığa: kabır+**istan**+lık+a

+at:

4/95 müşkilatımızı: müşkil+**at**+ımız+ı

3.2.1.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

-Ak+:

2/2 saç-aķ

-ık/-ik, uk/-ük:

4/55 aç-ık

-u, -i:

1/115 gorkusu: gork+**u**+su

-ki:

1/90 seçkisi: seç+**ki**+si

-k:

3/65 isteklerii: iste+**k**+ler+ii

3.2.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler

+la, +le:

3/79 ğucaķlap: ğucaķ+**la**-p

3/91 cemleşip: cem+**le**-ş-ip

4/39 gepleştım: gep+**le**-ş-ti+m

4/46 iyşle: iyş+**le**

4/81 tamamlap: tamam+**la**-p

5/6 taşlama: taş+**la**-ma

5/6 başlama: baş+**la**-ma

5/12 derlep: der+**le**-p

+el:

3/65köpelttiler: köp+**el**-t-ti-ler

3.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-ar:

1/46 oparıp: op-**ar**-ıp

-ir:

4/94 eştirenler: eş-**tir**-en+ler

-n:

1/14 ğinandım: ğina-**n**-dı-m

4/68 görünüyosuij: gör-ü-**n**-ü-yo-suij

-l:

1/6 berilyortu: ber-i-**l**-yor-tu

1/7 ötürülen: ötür-ü-**l**-en

1/20 içiliyormuş: iç-i-**l**-i-yor-muş

1/47 yapılan: yap-ı-**l**-an

1/54 görülüyordu: gör-ü-**l**-ü-yor-du

1/60 ğuruluyor: ğur-u-**l**-u-yor

1/65 iyberiliyor: iyber-i-**l**-yor

1/89 seçiliyor: seç-i-**l**-i-yor

1/94 ediliyor: ed-i-**l**-i-yor

1/103 şutulmasın: şut-u-**l**-ma-sın

4/39 okıdılıyor: okı-d-ı-**l**-ı-yor

-t:

3/13 çöpletiyortı: çöp-le-**t**-i-yor-tı

3/65 köpelttiler: köp-el-**t**-ti-ler

-dır, -dir, -dur, -dür / -tır, tir, -tur, -tür:

1/100 yazdırıp: yaz-**dır**-ıp

3/46 döktürüyortı: dök-**tür**-ü-yor-tı

3/46 sürdürüyortı: sür-**dür**-ü-yor-tı

3/105 doldurmalıtıķ: dol-**dur**-malı-tı-ķ

4/59 geliştirim: gel-iş-**tir**-se-m

4/96 yetiştiriyorsuijuz: yet-iş-**tir**-i-yor-suijuz

-ş:

3/91 cemleşip: cem+le-ş-ip

4/39 gepleştim: gep+le-ş-ti-m

-iş:

3/60 yetiştik: yet-iş-ti-k

4/59 geliştirim: gel-iş-tir-se-m

3.2.2. İsim

3.2 2.1. İsimlerde Çokluk

Metnimizde isimlerin çokluğu Türkçenin +lAr ekiyle sağlanmıştır. Bazı yabancı sözcükler kendi dillerinin kurallarına göre çoğul yapılmıştır.

1/1 bizleriij

1/63 erkeklerine

1/86 türkmenlerde 1/116 yüzleri

1/97 hariçlarda (yabancı sözcük) 3/16 itler

3/6 miydanlardan (yabancı sözcük)

3/61 oruslarıij

3/63 gepleriij

3/64 şagerdler

3/65 istekleriij

3/66 siyasi hizplar

3/70 aşnalarımız

3/51 yerlerden

4/6 derslerim

4/10 yakınlarıijız

4/11 avladları (yabancı sözcük)

4/14 gidenlere

4/15 üstadları

3.2.2.2. İyelik Ekleri

1.Teklik Şahıs:

1/13 gayınım: gayn+ı+m

1/17 inem: ine+m

1/27 abama: aba+m+a

3/33 ağam: ağa+m

3/71 hemdivalıma: hemdival+ı+m+a

3/84 halifam: halifa+m

4/11 atamıij: ata+m+ıij

4/32 doğanlarım: doğan+lar+ı+m

4/62 vatanıma: vatan+ı+m+a

4/97 inim: ini+m

2.Teklik Şahıs:

4/30 ineij: ine+ij
4/30 ataij: ata+ij
4/37 ekeij: eke+ij
4/52 planij: plan+i+ij
4/54 bahtijı: baht+i+ij
4/54 yoluıj: yol+u+ij

3.Teklik Şahıs:

+ı:

1/3 ğayını: ğayın+ı
1/8 saçını: saç+ı+n+ı
1/99 adına: ad+ı+n+a
3/34 ihtiyarı: ihtiyar+ı
3/91 ervahına: ervah+ı+n+a
4/50 maaşı: maaş+ı

+i:

1/38 dereğine: dereğ+i+n+e
1/38 cuvenini: cuven+i+n+i
1/65 haberi: haber+i
1/74 saçağına: saçağ+ı+n+a
4/28 iyşine: iyş+i+n+e

+u:

1/57 şoyunu: şoy+u+n+u
5/24 burnu: burn+u

+ü:

1/3 üyünü: üy+ü+n+ü
2/2 öijüna: öij+ü+n+a
3/59 üstünden: üst+ü+n+den

+sı:

1/46 arkası: arka+sı
1/146 görkısı: görk+ı+sı

1/115 gayğısı: gayğı+**sı**

3/9 mollası: molla+**sı**

3/62 manasını: mana+**sı**+n+ı

+si:

1/29 ekesinen: eke+**si**+nen

1/90 seçkisi: seç+ki+**si**

1/110 tüssesi: tüsse+**si**

2/16 velisine: veli+**si**+n+e

1.Çokluk Şahıs:

+mız:

3/9 hemsayamızda: hemsaya+**mız**+da

+ımız:

3/53 ğarındaşlarımızdan: ğarın+daş+lar+**ımız**+dan

3/70 aşnalarımız: aşna+lar+**ımız**

3/104 haqqımızı: haqq+**ımız**+ı

4/95 müşkilatımızı: müşkilat+**ımız**+ı

+imiz:

1/1 vaqtimizda: vaqt+**imiz**+da

3/1 dirliğimiz: dirliĝ+**imiz**

4/45 vaziyetimiz: vaziyet+**imiz**

+ümüz:

3/35 üstümüze: üst+**ümüz**+e

2. Çokluk Şahıs:

4/10 yakınlarııjız: yakınlar+**ıjız**

3.Çokluk Şahıs:

1/62 erkeklerine: erkek+**leri**+n+e

4/11 avladları: avlad+**ları**

4/27 babalarından: baba+**ları**+n+dan

3.2.2.3. İsim Çekimi

İlgi Durumu +Xij,+nXij

İlgi hâli eki +(n) ın, isimlere eklenerek gösterdiği anlatımın başka bir anlama bağlanmasını, tamlamasını sağlar. Genellikle kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık, uyumlarına girerler. Fakat girmediği durumlar da vardır.

1/1bizler+ijj vaktimiz

1/3 ğayn+ı+nıj öyünü

1/16 men+ijj inem

1/16 ayağım+ijj ağrışını

2/9 bay+ijj öyüna

2/14 göde+ijj (şoy) masrafları

3/63 gepler+ijj manası

3/75 köça+nıj ağzına

3/84 pirim+ijj yanına

3/88 hemme+nıj (barcağ) yere

4/2 şıbırğan+ıj (bir) ğışlağından

4/2 abam+ijj (bir) iyşe

4/11 atam+ijj doğanı

4/11 onuij auladları

4/28 biri+nıj iyşine

4/64 kavumlar+ıj nufusı

5/1 üy+üj bülbulü

5/5 zad+ıj tazesi

5/5 dost+uij konesi

Belirtme Durumu +I

1/3 üyü+n+ü

1/8 nan+ı

1/28 keliniğ+i

1/57 şoyu+nu

3/8 din+i

Yönelme Durumu +A

1/3 değermen+e

1/14 eskerliğ+e

1/16 çay+a

1/26 gözüm+e

1/31 maij+a
1/38 dereği+ne
1/63 erkeklerin+e
2/2 öijü+na
2/16 velisin+e

Bulunma Durumu +DA

1/1 vaktimiz+da	1/20 üy+de
1/58 meydan+da	1/86 türkmenler+de
1/97 harıçlar+da	1/153 vaht+ta
4/8 gışlağ+da	3/53 mektep+te

Ayrılma Durumu +DAn

1/46 tamdır+dan	1/95 keçe+den
3/6 miydanlar+dan	5/25 yaş+tan
5/8 bolan+dan	5/8 bolcak+tan
5/19 kıl+dan	5/25 baş+tan

Araç Durumu +IA

Metnimizde araç durumu çoğunlukla -ile edatıyla sağlanmaktadır.

1/162 şarik+le
3/16 küçük+le

Eşilik Durumu +CA

4/18 yahşı+ca
4/44 rahat+ça
4/44 anay+ca
4/50 yeke+ce

3.3.2.4. İsimlerde Soru

4/10 bar mı?
4/37 okıyor mı?
4/41 doğru mı?
4/59 düşünüyorsuij mı?
4/64 nüfusu mı?

4/82 denk geldii mi?

3.2.3. Sıfat

3.2.3.1. Niteleme Sıfatları

Metinlerimizde çok sayıda niteleme sıfatı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- 1/10 doğru zat: doğru şey
 - 1/13 arkayın gün: rahat gün
 - 3/1 ğarip hanavada: fakir aile
 - 3/3 çep el: sol el
 - 3/3 sağ el
 - 3/41 palan gün: falanca gün
 - 3/42 yarım mıtır ğar: yarım metre kar
 - 3/44 yaijı yaşım: yeni yaşım
 - 3/75 mayda oğlanlar: küçük çocuklar
 - 3/83 yadav yollarda: yorgun yollarda
 - 33/84 yakın kabristanlığa: yakın mezarlığa
 - 3/106 zayıf milliyet
 - 4/1 kette şahr: büyük şehir
 - 4/16 doğru üstad: doğru öğretmen
 - 4/43 onyanı gepler: öyle sözler
 - 4/52 cuvan oğlanları: genç çocukları
 - 4/80 bugünkü men: bugünkü ben
 - 5/1 abad öyüij: düzgün evin
 - 5/1 bibad öyüij: yıkık ev
 - 5/3 yaman adam: kötü adam
 - 5/15 tikensiz gül: dikensiz gül
 - 5/15 zehirsiz bal
 - 5/19 yalnız kıldan: tek elden
- #### **3.2.3.2. Belirtme Sıfatları**
- ##### **3.2.3.2.1. İşaret Sıfatları**
- Metnimizde geçen işaret sıfatlarının birer örneği şunlardır:
- 1/26 o pilla

1/29 şı kelinîği
1/84/ şo maydalarına
1/91 şu ağ üy
1/97 şu üyler
1/124 şu günleri
1/140 bu hayvanlar
2/14 bu gonaqlar
2/69 bul muzaira
1/95 şol ağaçlar

3.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

Asıl Sayı Sıfatları

1/4 on moiğ
3/51 toğsan
4/20 bir (zat)
4/34 beş (doğın)
4/34 üç (dana)
4/34 bir (ekem)
5/7 bir (başım)
5/7 moiğ (işim)

Sıra Sayı Sıfatları

3/31 birl+ence
3/31 ikil+ence
3/31 üç+lence
3/31 altı+lancı

3.2.3.2.2. Soru Sıfatları

Metinlerimizde geçen soru sıfatlarının birer örneği şunlardır:

4/26 neme (işğ)
4/33 kaçça (doğın)

3.2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları

1/47 hemme yerini: her yerini

3/12 bir tidat oğlanlar: birkaç genç
3/32 intecik yaşım:azıcık yaşım
3/39 bir naça oğlan: birkaç genç
3/75 bir intek mayda oğlanlar: bir sürü küçük çocuklar
4/27 başka biriniij: başka birinin
4/39 kahil türkmenler: bazı türkmenler
4/42 bazı yerlerde: bazı yerlerde
4/42 köperrak yerlerde: çoğu yerlerde
4/46 başka türkmenleriij: başka türkmenlerin
5/5 her zadiij: her şeyin
5/22 her kim: herkes

3.2.4. Zarf

3.2.4.1. Yer Zarfları

1/46 içeri

3.2.4.2. Zaman Zarfları

1/2 Şoij: sonra

1/2 ertir: sabah erken

1/3 endi: şimdi

1/3 ertir seher: sabah erkenden

1/6 oğal akşam:akşamüstü

1/46 bir yola: bir kere

1/54 şipile: şimdi

1/59 baranson: varınca

1/60 heniz: henüz

1/91 kadamdan: eskiden

1/92 giyca: gece

2/6 hemişe: her zaman

3/72 birden: aniden

3/77 vaht: vakit

3/93 ertese: ertesi

3/98 derrev: hemen

4/80 bugün

5/6 ozal: evvel

4/13 kapilla: bazen

Öbekleşmiş Zaman Zarfları

1/17 hiç pilla: hiçbir zaman

1/17 bolan pilla: olduğu zaman

1/13 ondan soij: ondan sonra

1/66 barinça: varınca

1/82 gaytçak pilla: döneceği zaman

1/101 içimde ka: içimdeyken

3/3 bilelim bare: bildiğimden beri

3/4 tanıynımdan bare: tanıdığımın beri

3/4 barmankam: varmadan önce

3/78 bir pilla: bir zaman

3.2.4.3. Durum Zarfları

1/15 yeke galdım: tek kaldım

1/37 asta asta aylalıyor: yavaş yavaş döndürüyor

3/23 şırın bolsuij: ağzın tatlansın

3/26 mayda mayda okıp gidiberdim: yavaş yavaş okuyuverdim

3/30 yahşı urendim: iyice öğrendim

3/63 taza barıptım: yeni varmıştım

3/71 cigerhun boldum: üzüldüm

3/79 dire görertiij: canlı görürdün

3/90 tiz tiz gayttı: çabucak döndü

4/44 rahatça gidip biliyor: rahatça gidebiliyor

4/50 yekece gidip geliyor: yalnız gidip geliyor

5/18 uzağ gider: uzak gider

3.324.4. Miktar Zarfları

1/5 şunça boluyortu: o kadar oluyordu

1/85 ken boluyor: fazla oluyor

3/16 hilece bartı: bayağı vardı

3/51 cuda hoşladılar: bayağı sevdiler

4/9 onça çotlap: o kadar düşünüp

4/77 yaman eziyet etiyolar: çok eziyet ediyorlar

5/10 hiç bitmez

3.2.5. Zamir

3.2.5.1. Şahıs Zamirleri

Metinlerimizde kullanılan şahıs zamirleri ve aldıkları ekler şöyledir:

I. Teklik Şahıs: men "ben"

1/31 maija (bana), 1/16 meniij (benin),

II. Teklik Şahıs: sen "sen"

3/10 sennen (senden)

III. Teklik Şahıs: ol "o"

1/2 onu

I. Çokluk Şahıs: biz

1/1 bizlerin, 3/1 biller (bizler)

II. Çokluk Şahıs: siz, sizler

3/39 sizler, 4/33 siller (sizler)

III. Çokluk Şahıs: olar "onlar"

4/12 olar (onlar)

3.2.5.2. İşaret Zamirleri

1/17 şonu

1/28 şı

1/99 şol

3/57 bıl

3/54 şona

4/68 mından

3.2.5.3. Soru Zamirleri

1/137 kıysı

3.2.5.4. Dönüşlülük Zamirleri

Metnimizdeki dönüşlülük zamiri "öz"dür:

3.2.5.5. Belirsizlik Zamirleri

1/31 ikisi
3/53 biri
3/88 hemmenii
4/28 birinii
4/28 her kimii
4/49 hiçbirimize

3.2.6. Edat

3.2.6.1. Çekim Edatları

I. Ünlemler

1/125 eyy (dihançılık bolmasada)
3/71 vah
4/19 namı huda
4/70 ey (Türkmen)
4/80 inşallah
4/87 huda yar

II. Cevap Edatları

1/12 halam
1/20 şonyanı
1/70 yeğ
4/6 havva
4/39 onda
4/36 haa

3.2.6.2. Bağlama Edaları

Bu edatlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri birbirine bağlar. Çoğu yabancı asıllıdır. Sonradan ortaya çıkmıştır. Türkçe asıllı olanlar da zamanla edatlaşmış isim ve fiil şekilleridir.

Denkleştirme Edatı

4/27 ya göyun sürüyorlar yam başka birinin işine
4/55 ya meselen
4/64 ya da başka kavumlarıii

Karşılaştırma Edatı

1/14 hem ayal hem erkek

Cümle Başı Edatları

1/8 eğer

3/7 bilahere

3/24 çün

3/77 şayat

3/39 bayed

3/89 pes

4/1 aslan

4/3 şükr hudaya

4/24 lekin

4/42 bahatireke

4/46 yenedam

4/83 hatta

4/55 meselen

Sona Gelen Edatlar (Kuvvetlendirme Edatları)

1/1 vaktimiz da

1/28 olam

3/12 bilen

4/4 bizler hem

4/13 gityorlar da

4/16 üstad hem

4/38 ekem hem

4/39 giz hem

4/39 siller de

4/46 senem

4/68 mından hem

5/13 gör de

Tekrar Edatları

3/19 yenedam

3.3.6.3. Benzetme Edatları

4/47 çağalare yani

3.3.6. Fiil

Fiillerde Kip Zaman ve Çekimi

3.3.6.1. Basit Kipler

3.3.6.1.1. Haber kipleri

Geniş Zaman

fiil - (-r, -Ar, -Ur) - zamir kökenli şahıs eki

Metinde sadece **3.Teklik Şahıs** çekim örneklerini görmekteyiz:

1/1 olur

1/83 uğurşar

5/2 bolar

5/12 çıkar

5/14 çeker

Olumsuz biçimi -mAz ekiyle yapılır:

1/82 et-mez

Görülen Geçmiş Zaman

fiil - DX - iyelik kökenli şahıs eki

1.Teklik Şahıs:

1/12 şoy ettim: et-ti-m

1/14 ğinandım: ğinan-dı-m

1/15 ğaldım: ğal-dı-m

1/33 ğayıttım: ğayıt-tı-m

1/47 doydum: doy-du-m

1/162 doķidım: doķi-dı-m

3/48 gep berdim: ber-di-m

3/71 ayttım: ayt-tı-m

3/77 oyladım: oyla-dı-m

3/85 sandım: san-dı-m

3/109 çöktüm: çök-tü-m

4/39 gepleştim: gep-le-ř-ti-m

Olumsuz çekime örnek:

1/101 gitmedim: git-me-di-m

2.Teklik Şahıs:

Şahıs eki: -ij

4/82 denk geldii mi?: gel-di-ij

3.Teklik Şahıs:

Şahıs eki: Ø

1/4 bol-du

1/15 git-ti

1/46 ğal-dı

1/49 bar-tı

1/150 öl-dü

3/19 halas et-ti

3/28 ortada ğal-dı

3/70 ğıs-tı

3/72 varhata bol-du

3/96 hallet-ti

4/38 ayt-tı

5/28 bil-di

Olumsuz çekime örnekler:

1/88 oğunşmadı: oğunş-ma-dı

4/44 ğalmadı: ğal-ma-dı

1.Çokluk Şahıs:

Şahıs eki: -k/-k

1/71 getirdik: getir-di-k

1/129 göyduķ: göy-du-ķ

3/60 yetiştik: yet-iş-ti-k

4/4 bolduķ: bol-du-ķ

4/4 yařadıķ: yaşa-dı-ķ

4/4 gördük: gör-dü-k

2.Çokluk Şahıs:

Şahıs eki: -iJz

1/11 şoy ettiniz: et-ti-ijiz

4/92 soradııjız: sora-dı-ijız

3.Çokluk Şahıs:

Şahıs eki: -lar, -ler

1/12 bir-di-ler

3/22 çağır-dı-lar

3/26 sayla-dı-lar

3/51 hoşla-dı-lar

3/60 marifi et-ti-ler

3/62 tur-du-lar

3/65 köpelt-ti-ler

3/66 bahana et-ti-ler

3/87 tabliğ et-ti-ler

Öğrenilen Geçmiş Zaman

1. tip: fiil - (-mXş) - zamir kökenli şahıs eki

Metinlerde sadece **3.Teklik şahıs** çekimi örneklerine rastlanmıştır:

1/20 gidiyor-muş

1/20 içiliyor-muş

1/20 şutuyor-muş

1/48 ğinan-mış

Şimdiki Zaman

1.Teklik Şahıs

4/71 mücadele et-yo-tu-m

2.Teklik Şahıs

1/16 gör-ü-yo-ij

4/59 düşün-ü-yor-suij

4/63 görün-ü-yor-suij

3.Teklik Şahıs

1/16 gid-i-yor
1/60 ğurul-u-yor
1/65 iyberil-i-yor
1/69 sür-ü-yor
1/89 seçil-i-yor
1/94 edil-i-yor
4/39 oқidıl-ı-yor
4/46 oқut-u-yor

Olumsuz çekime örnek:

3/44 ğoymuyor-tu

Soru şekline örnek:

4/12 gityo me?

1.Çokluk Şahıs

4/41 doқutuyos: dokutuyoruz
4/86 devam etiyos: devam ediyoruz
4/86 aytyos: söylüyoruz
4/87 düşünüyos: düşünüyoruz

2.Çokluk Şahıs

4/96 yetiştiri-yor-suijuz

3.Çokluk Şahıs

1/55 geleş-yor-lar
1/145 aylı-yor-lar
4/13 git-yor-lar
4/15 ğaç-ı-yor-lar
4/23 di-yor-lar
4/27 ğoyun sürü-yor-lar
4/29 ediber-i-yor-lar
4/84 pes ur-u-yor-lar

Gelecek Zaman

fiil-cAk

1/25 bolcak (3. tk. Şh.)

1/57 bercek (3. tk. Şh.)

3.2.6.1.2. Dilek Kipleri

Emir -İstek Kipi

Metinlerimizde yalnızca 2. teklik, 3. Teklik ve 2. çokluk şahısla çekimlenmiş örneklerine rastlanmaktadır:

2.Teklik Şahıs:

3/23 iyi

3/94 yör

4/46 işle

4/47 kömek et

4/97 sağ bol

5/8 görğ

5/13 şükret

5/13 fikret

5/13 gör

5/21 ber

Olumsuz çekime örnekler:

5/6 başlama

5/6 taşlama

5/8 görğma

3.Teklik Şahıs:

1/41 soksun

4/49 sağ bosuij

4/54 açık etsiij

5/21 artsın

Olumsuz çekime örnekler:

1/100 şutmasın

1/103 şutulmasın

5/24 bolmasın

2.Çokluk Şahıs:

1/30 birin

3/82 geliij

3/84 gömüij

3/88 tuba ediiij

4/51 iyşleij

Şart Kipi

1.Tekil Şahıs

1/14 bir-se-m

1/106 sar-sa-m

4/14 gör-se-m

Olumsuz:

3/48 ğutar-ma-sa-m

2.Tekil Şahıs

5/6 başla-sa-ij

5/11 çek-se-ij

3.Tekil Şahıs

1/1 ol-sa

1/58 eşit-se

5/22 ur-sa

3.Çokluk Şahıs

1/68 goy-sa-lar

Gereklilik Kipi

Metnimizdede sadece bir örnek dışında 3.Teklik Şahıs çekimlerini görmekteyiz:

1/39 al-malı

1/51 eğer-meli

1/51 üvi-meli

1/53 doki-malı

1/58 yür-meli

1/65 bar-malı

1/72 bir-meli

1/74 göy-malı

1/80 tanış-malı

1/84 göber-meli

1/127 otur-malı

3.2.6.2. Birleşik Kipler

Hikaye Birleşik Çekimi

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

3/24 ureniptim: (1. tk. Şh.) uren-ip-ti-m

Şimdiki Zamanın Hikayesi

1. Teklik Şahıs:

4/79 mücadele etiyotum: et-yo-tu-m

3. Teklik Şahıs:

1/33 diyortu: di-yor-tu

1/6 berilyortu: ber-il-yor-tu

1/5 boluyortu: bol-u-yor-tu

1/54 görülüyordu: gör-ül-yor-du

3/13 okutuyortı: oku-t-u-yor-tı

3/13 çöpletiyortı: çöp-le-t-i-yor-tı

3/16 kuvalıyortı: kuva-lı-yor-tı

3/30 düşüyortı: düş-yor-tı

3/35 uruyortı: ur-yor-tı

3/41 yetyortı: yet-yor-tı

3/46 sürdürüyortı: sür-dür-ü-yor-tı

3/46 döktürüyortı: dök-tür-ü-yor-tı

3/42 yağyortı: yağ-yor-tı

4/71 göryortı: gör-yor-tı

1.Çokluk Şahıs:

3/12 okıyortuğ: okı-yor-tu-ğ

3/12 basıyortuğ: bas-yor-tu-ğ

3/105 program etıyortuğ: et-yor-tu-ğ

3.Çokluk Şahıs:

1/1 biriyortular: bir-i-yor-tu-lar

3/27 ders beriyortular: ber-i-yor-tu-lar

Olumsuz çekime örnek:

3/44 göymuyortu: (3. tk. Şh.) göy-mu-yor-tu

Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Metinde **3.Teklik Şahıs** çekim örneklerine rastlanmıştır:

1/3 Tur-malı-tı

1/3 Aç-malı-tı

1/4 bar-malı-tı

1/7 Eğer-meli-ti

1/8 yap-malı-tı

Rivayet Birleşik Çekimi

Şimdiki Zamanın Rivayeti

1/20 gid-i-yor-muş

1/20 içil-i-yor-muş

1/20 şüt-u-yor-muş

1/49 gör-ü-yor-muş

Şart Birleşik Çekimi

Metinde Geniş zamanın şartınınbir örneğine rastlanmıştır:

3/48 gutarmasam: (Olumsuz 1. tk. Şh.)

3.3.6.3. Ek Fiil

I.Geniş Zaman Kipi(Bildirme)

i- fiilinin geniş zamanına “şimdiki zaman” da denilmektedir.

Metinde geçen örnekler:

3/98 mümkün dal (3. tk. Şh.): mümkün değil

4/16 yok+dur (3. tk. Şh.): yoktur

4/35 kижik+siij (2. tk. Şh.): küçüksün

4/88 emin+siijiz (2. çk. Şh.): eminsiniz

II. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Metinde çoğunlukla 3.Tekil şahıs örneklerine rastlanmıştır:

1/1 gençlik+tı (3. tk. Şh.): zorluktı

1/13 mocuğ+tu (3. tk. Şh.): kavgacıydı

1/15 bibakrak+tı (3. tk. Şh.): serseriydi

1/113 dayyav+tık (1. çk. Şh.): güçlüydük

1/152 giz+tı (3. tk. Şh.): kız idi

3/33 adam+tı (3. tk. Şh.): adamdı

3/41 birlenci+tim (1. tk. Şh.): birinciydim

3/54 yadımda+tı (3. tk. Şh.): aklımdaydı

3/59 bend+ti (3. tk. Şh.): kapalıydı

3/111 az+tı (3. tk. Şh.): az idi

4/78 tacik+ti (3. tk. Şh.): tacikti

iii. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi (Rivayeti)

Metinde yalnızca 3.Teklik şahıs çekimi örnekleri görülmektedir:

1/20 elti+miş: eltisiymiş

1/39 üy+müş: evmiş

3.2.6.4. Birleşik Fiiller

İki Füliden Oluşan Birleşik Filler

Yeterlilik

Yeterlik(Muktedirlik): -a zarf fiilleri üzerine **bil-** yardımcı fiil getirilerek kullanılır.

Şimdiki Zaman:

4/24 oқabilyon: (2. tk. Şh.) oқ-a-bil-yo-n

4/31 düşünebiliyor: (3. tk. Şh.) düş-ün-e-bil-i-yor

Geniş Zaman:

4/43 düşünebilirler: (3. çk. Şh.) düş-ün-e-bil-er-ler

Görülen Geçmiş Zaman:

4/32 okıabıldık: (1. çk. Şh.) ok-a-bil-di-k

Tezlik:ver- yardımcı fiiliyle kurula bu tarz, metindeki örneklerde **ber-** şeklinde görmekteyiz:

Şimdiki Zaman:

4/29 ediberiyorlar: (3. çk. Şh.) ed-i-**ber**-i-yor-lar

4/45 boluberiyor: (3. tk. Şh.) bol-ı-**ber**-yor

Görülen Geçmiş Zaman:

3/27 gidiberdim: (1. tk. Şh.) gid-i-**ber**-di-m

.

İsim+Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller

Bölgemizde “et-, ol-, eyle-, kıl- ” yardımcı fiilleriyle kullanılır.
Metinde sadece et- yardımcı fiille kurulan fiillere rastlanmıştır.

et-:

Şimdiki Zaman:

2. Teklik Şahıs: (-yo+n)

4/24 haip etyon

4/97 hahiş etiyon

3. Çokluk Şahıs:

4/77 eziyet etyolar: et-**yo+lar**

Görülen Geçmiş Zaman:

1. Teklik Şahıs: (-ti-m, -di-m)

1/12 şoy ettim

3/29 kuşes ettim

3/56 muhalefetlik ettim

4/80 azmettim

3. Teklik Şahıs: (-ti)

3/19 halas etti

3/96 halletti

3/107 tasir etti

3. Çokluk Şahıs:(-ti-ler, -di-ler)

3/60 marifi ettiler

3/66 bahana ettiler

3/78 babliğ ettiler

2. Çokluk Şahıs:

1/11 şoy ettiniz: et -ti-niz

2. Teklik Şahıs:

5/13 şükret

5/13 fikret

4/47 kömek et

3. Teklik Şahıs:

4/54 açık etsin: et-siij

2. Çokluk Şahıs:

3/88 tuba edin: ed-ijj

3.2.7. Fiilimsiler

3.2.7.1. İsim-fiil

-mAK,

1/40 yak-mak

3/8 uren-mek

-mA

3/61 oku-ma

3/107 alın-ma

-Iş

Metnimizde örneğine rastlanmamıştır.

3.3.7.2. Sıfat-fiil

Metinde çoğunlukla **-an**, **-en** ekleriyle oluşturulmuş örneklere rastlanmıştır:

1/7 ötürülen: ötür-ül+en

1/47 yapılan: yap-ıl+an

1/55 gören: gör-en

1/56 bilen: bil-en

1/107 giden: gid-en

3/79 gelen: gel-en

3/104 okuyan: okı-y-an

4/21 tavaccuh eden: ed-en

4/47 diyen: di-y-en

4/94 eştirenler: eştir-en+ler

5/8 bolandan: bol-an-dan

5/8 bolcaktan: bol-cak-dan

5/12 giren: gir-en

5/17 yatan: yat-an

5/18 atılan: at-ıl-an

3.3.7.3. Zarf-fiil

Metinde genellikle **-ıp**, **-ip**, **-up**, **-üp** ekleriyle oluşturulmuş zarf fiillerle karşılaşmaktayız:

1/2 bolup: bol-up

1/2 salıp: sal-ıp

1/2 üvdürüp: üv-dür-üp

1/8 çıkıp: çık-ıp

1/8 barıp: bar-ıp

1/8 örüp: ör-üp

1/9 göterip: göter-ip

1/14 aydüp: ayd-ıp

1/17 içip: iç-ıp

1/27 görünüp: gör-ün-üp

1/29 gorkup: gork-up

1/31 görüp: gör-üp

1/38 tartıp: tart-ıp
1/38 gıoyup: ğuy-up
1/46 oparıp: op-ar-ıp
1/73 soyup: soy-up
1/82 şödüp: şöd-üp
1/84 yetip: yet-ip
1/95 tikip: tik-ip
1/100 yazdırıp: yaz-dır-ıp
3/7 ağartıp: ağart-ıp
3/9 eltip: elt-ip
3/63 muzaira edip: ed-ip
3/74 batıp: bat-ıp
3/79 ğucaķlap: ğucaķ-la-p
3/80 yuup: yu-up
3/91 cemleşip: cem-leş-ip
4/57 tükedip: tüked-ıp
4/80 geliştirip: gel-iş-tir-ip

Sadece -p eki almış zarf fiil örneklarine de rastlamaktayız:

1/7 darap: dara-p
2/4 ğarcap: ğarca-p
3/14 çöplap: çöp+la-p
3/79 çapalap: çapala-p
4/3 yaşap: yaşa-p
4/9 çotlap: çotla-p
4/81 tamamlap: tamam+la-p
5/12 derlep: der+le-p

SÖZLÜK

aba (1/127): Baba
adam (1/157): Kişi
afğani (1/5): Afganistan para birimi
ağa (3/33): Abi, Amca
ağaç (1/93): Tahta
ağartmak (3/7): Isıtmak
ağıza basmak (1/19): Yemek, İçmek
ağşam (3/90): Akşam
ahir (1/77): En soij
akidmek (1/30): Getirmek
amer (3/112): Müdür
ana (1/57): Hani
anayıtı (1/116): Güzel
anthoy (3/104): Şehir adı
aramlık (1/112) : Sakinlik
arğaç ğara (1/6): Halı ipi
arkayın (1/12): Rahat
aslan (4/2): Aslında
asman (1/111): Gökyüzü
asta asta (1/37): Yavaş yavaş
asya (1/130): Buğday unu yapan elektrikli makine
aşna (3/70): Dost
avlad (4/11) : Çocuk
ayal (1/14): Kadın
aydışmak (1/174): Söyleşmek
aylamak (1/41): Döndürmek
aylap otirke (1/41) : Döndürürken
aytmak (1/94): Söylemek
az molağ (3/14): Az maz
az yarım (3/24): Azıcık
azaplık (1/103): Zorluk
badam (2/3): Badem

bahana etmek (3/66): Bahane etmek
bahş (3/112): Bölüm
bar bolsa (2/3): Var ise
barasında (4/22): Hakkında
barmak (1/87): Varmak
barç (1/145): Elektrik
başlıkçı (3/25): Başkan
başka(1/135): Başka
bay (4/20): Bey
bayad (3/39) : Muhakkak
bayskil (3/85): Bisiklet
bend (3/74): Kapalı
bend boldı(3/74): Kapandı
berilmek (1/4): Verilmek
bermek (3/33): Vermek
bıl (3/57): Bu
bışırılmak (1/108): Pişirilmek
bibak (1/15): Serseri
biçara (3/8) : Zavallı
bilahera (3/7): En soij
bile (3/93): Birlikte
bilenyok (3/25): Bilmiyor
biller (3/1): Bizler
bilmeli (1/59): Öğrenmeli
bir intek (3/75): Bir sürü
bir pilla (3/78): Birden
bir tidat (3/12): Birkaç
bir yola (3/46): Bir kere
birbirisini (1/55): Birbirini
bisavad (3/1) : Eğitimsiz
bolmak (1/4): Olmak
börda (1/97): Burada
burunç (2/15): Piring

can ayım (1/49): Canım benim (Sevgi sözü)
cay (2/14): Mekan
cemlemek (3/91): Toplamak
cigerhun (3/71): Üzgün
cihan (3/62): Dünya
cuda (3/51): Çok
cuvan (1/150): Genç
cuvaz (1/133): Hayvan gücü ile çalışan yağ makinesi
cuven (1/38): Arpa
çağa (4/47): Çocuk
çanak (3/91): Tabak
çapalamak (3/79): Koşmak
çeklit (1/89): Çikolata türü
çelli (1/106): Kadar
çep (3/3): Sol
çeprast (3/18): Okul hizmetlisi
çıdamak (1/18) : Dayanmak
çıkmağ (1/111): Çıkmak
çotlamak (4/9): Düşünmek
çöplemek (3/13): Toplamak
çun (3/24): Çünkü
dal (3/38): Değil
dağıka (3/103): Dakika
daramak (1/7): Taramak
darğamak (1/79): Gitmek
daş (1/127): Taş
dayyav (1/113): Güçlü
der (1/127) : Ter
derrev (3/98): Hemen
dimek (1/9): Demek, Söylemek
diije (1/111): Dümdüz
dire (3/79): Canlı
dirlik (3/1): Hayat

dival (1/102): Oda
doğan (4/11): Kardeş
doğre (4/16): Düzgün
dokma (1/2): Halı
dost (1/65): Arkadaş
doğimak (1/162): Dokumak
döküm (3/46): Tohum
du (1/129): Duruyor
duz (2/2): Tuz
düşüyortı (3/30): Anlıyordu
düya (1/59): Deve
düş (1/18): Rüya
ebtedayi (3/1): Başlangıç seviyesi
ekarınçılık (2/21): Çiftçilik
eke (1/26): Abla
ekserlik (1/11): Askerlik
eltinça(1/58) : Götürene dek
eltmek (3/9): Götürmek
endaza (3/30): Ölçü
enne (1/28): Anne
erkilmek (1/19): Uyuklamak
erte (3/99): Yarın
ertir (1/3): Sabah erken
fakülte (3/104): Üniversite
farğ (1/141): Fark
ğaçmak (4/15): Kaçmak
ğalıj (1/5): Başlık parası
ğalla (1/40): Arpa veya bğday
ğalmak (1/15): Kalmak
ğar (1/15): Kar
ğara (1/55): Gölge
ğaranğı (1/39): Karanlık
ğarcamak (2/4): Karıştırmak

ğarındaş (3/53): Akraba
ğarip (3/1): Fakir
ğarkın (3/55): Köy adı
ğarrı (3/33): Yaşlı
ğatılmak (2/13): Katılmak
ğatık (1/31): Yoğurt
ğatlama (1/74): Katmer
ğayğı (1/115): Endişe, merak
ğayın (1/3): Kayınana
ğayıtmak (1/33): Dönmek
ğaynak (1/38): Kaynar su
ğaynatmak (1/36): kaynatmak
geleşmek (1/55): Nişanlanmak
gelişikla (1/151): Nişanlı
gelse (2/1): Gelirse
gelyortuğ (3/14): Geliyorduk
geij (1/97): Önemli
gep bermek (3/48): Kandırmak, Geçıştirmek
gepleşmek (4/39):
gerek (1/84): Lazım
ğısım (1/38): Avuç
ğısımak (3/73): Daralmak
ğış (1/105): Kış
ğışlağ (2/1): Köy
ğızılca (1/94): kızılca
ğın (1/16): Zor
ğınamak (1/2): Azarlamak, kötü davranmak
ğinanmış (1/50): Eziyet edilmiş
gityon (4/6): Gidiyorum
giyca (1/92): Gece
giyev (1/75): Damat
ğiz (1/1): Kız
ğoç (3/46): Koç

ğolaya çelli (1/106): Yakın zamana kadar
ğonak (2/10): Konak
ğorkmak (1/29): Korkmak
ğorķulu (1/116): Korkulu
ğoymak (1/39): Koymak
ğöbermek (1/74): Bırakmak
ğöçmek (1/99): Evlenmek
ğödek (1/79): Delikanlı
ğök börek (1/70): Düğünün bitiği gece yapılan bir parti
ğörenleri (4/27): Gördükleri
ğörer (3/79): Görür
ğöş (2/5): Et
ğöter (1/9): Kaldır
ğuda (1/56): Dünür
ğurav (1/33): Hal
ğurşamak (3/59): Yapmak
ğuruğlu (2/5): Kavrulmuş
ğutarmak (3/48): Kurtarmak
ğuve (1/118) :İyi, güzel
ğündiz (1/159): Gündüz
ğürriij (1/121): Sohbet
ğüyün (1/84): Gönül
ğüzeran (1/2): Yaşam
ha (1/87): İşte
habr (3/78): Haber
haip etmek (4/24): Acımak
halak (1/27): Yorgun,rahatsız
halas (2/17): Bitiş
halas etmek (3/19): Bitirmek
halat (3/2): Durum
halifa (3/84): Tarikat hocası
halk (3/103): Halk
hanavada (3/1): Aile

haḳ (3/104): Hak
haraz (1/130): Hayvan gücü ile çalışan değirmen
has (1/35): Çok
hasitli (1/152): Ahlaklı
hat (3/30): Yazı
hayretçilik (3/72): İyilik (İyilik çok şükür)
hemdival (3/71): Arkadaş
hemişe (2/6): Her zaman
hemme (1/47): Herkes
hemme (3/13): Bütün
hemme zad (2/17): Her şey
hemsaya (3/75): Komşu
heniz (1/60): Henüz
henizem (1/129): Halen de
hepte (3/42): Hafta
hiç pilla (1/17): Hiçbir zaman
hilece (3/16): Baya bir
hizp (3/66): Parti
hoş (1/89): Mutlu
hoşlamak (3/51):
hoz (2/3): Ceviz
huda (1/147): Allah
huvva (1/99): Evet
hüzirli (1/111): Huzurlu,rahat
ıskın (1/113): Moral
ıssıcaḳ (2/4): Sıpsıcak
ihsasat (3/108) : Duygu
ihtiyar (3/34): Yetki
iken (1/35): İmiş
ikenik (4/2): İmişiz
imtiḥan (3/49): Sınav
inḳılāp (3/115): Savaş
intecik (3/32): Birazcık

intizar (3/60): Bekleme
isledi (3/10): İstedi
it (3/16): Köpek
iybermek (1/65): Göndermek
iyimek(3/23): Yemek
iyimen (1/78): Yemedi
iyiye (1/7) : Sahip
iz (1/161): Arka
kabul (3/52): Afganistan'ın başkenti
kança (1/11): Ne kadar
kapilla (4/13): Bazen
kase (1/30): Bardak
keceme (1/58): Gelinin bindiği deve
kelin (1/28): Gelin
kelin eke (1/29): Yenge
kem (1/47): Eksik
kemala getirmek (3/3): Büyütmek
kembagallık (3/3) : Fakirlik
ken (1/85): Çok
kesmek (1/153): Halıyı dokuyup bitirmek
kette (4/1): Büyük
kijjik (3/21): Küçük
komek (2/7): Yardım
köça (3/75): Sokak
köp (1/147): Çok
köpeltmek (3/65): Çoğaltmak
köşt (3/46): Güç
kötel (3/59): Altgeçit adı
kuşes (3/29): Çaba
leyliye (3/69): Yurt
mada (3/65): Madde
mal (1/73): Hayvan
mama (1/22): Babaanne, anane

mana (1/23): İşte,şöyle
maiya (1/31): Bana
marifî etmek (3/60): Tanışmak
masraf (1/85): Harcama
mayda (3/75): Küçük
mayda mayda (3/26): Yavaş yavaş
mazzale (2/8): İdare eder
meallim (3/30): Öğretmen
mecles (2/15): Toplantı
mektep (3/53): Okul
men (1/12): Ben
mene (3/25): Beni
menem (1/102): Ben de
menip (3/74): Binip
merasım (3/91): Meclis
mescid (2/22): Camii
mıtır (3/42): Metre
mihmān (2/1): Misafir
mika (1/117): Acaba
mocuğ (1/13): Baya
molla (3/9): İmam
moij (1/4): Bin
motar (3/42): Araba
motor (1/146): Şarjlı makine aleti
muhalefet (3/56): Karşı çıkmak
muzaira (3/63): Eylem
müşkil (3/96): Sorun
naça (3/39): Kaç
nahil (1/59): Nasıl
name (1/22): Ne
namı huda (4/20): Maşallah
namiçin (3/20): Ne için
nan (1/8): Yemek, ekmek

natsa (3/58) : Ne yapsa
natyor (1/105): Ne ediyor
nira (1/110): Nereye
numara (3/51): Puan
oba (1/63): Mahalle, köy
oba hemsaya (3/9): Komşu köy
ocak (1/109): Ocak
oğal (1/6): Evvel
oğrin (1/67): Gizli
ol (3/34): O (Üçüncü tekil şahıs)
olam (1/28): O da
onça (4/9): O kadar
onda (1/105): O zaman
onyanı (4/43): O şekilde
oparmak (1/46): Koparmak
oşimana (4/20): Okumaya
oşumak (3/12): Okumak
orta gelmek (3/1): Dünyaya gelmek
orus (3/61): Rus
otirmek (1/31): Oturmak
ovimek (1/7): Öğütmek
oyanda (3/49): Orada
oylamak (3/77): Düşünmek
öder (1/117): Öyle yapar
ödüp (1/5): Öyle yapıp
ölde (1/150): Öldü
öler yanı (3/86): Ölecek kadar
öij (3/82): Ön
öran (2/12): Çok
ötmek (1/104): Geçmek
ötürüyor (1/53): Geçiriliyor
öylenmek (2/7): Evlenmek
özal (1/45): Evvel

özi (1/32): Kendisi
pahir (1/19): Zavallı
palan (3/41): Filan
parçami (3/67): Parti adı
parsı (3/28): Farsça
parvayam yok (1/116): Umrunda değil
paşalık (1/49): Krallık
pata şoy (1/64): Nişan günü
paylanıyor (2/9): Dağatılıyor
paytaht (3/39): Başkent
perverde (2/3): Şeker türü
pes (3/89): Tekrar
pida (4/14): Etki
piyada (3/85): Yaya
puhantun (3/67): Ünirversite
pul (1/87): Para
pul mest (1/87): Parası çok olan insanlar için kullanılır.
şabrıstan (3/86): Mezarlık
şadim (1/91): Eski
şança (1/120): Kaç
şant (1/89): Şeker
şaysı (1/137): Hangisi
şırk (3/103): Kırk
şuvalamak (3/16): Kovalamak
raşam (3/81): Şekil
roz (3/62): Gün
saçak (1/77): Sofra
sahat dileme (1/63): Düğün tarihini belirleme
salaij (3/59): Dağ adı
salmak (1/2): İşe koymak
sanı (1/10): Tane
sapak (2/22): Sûre
sapar (3/19): Kere

sarı yağ (2/19): Tereyağı
sarmak (1/106): Örtmek
saylamak (3/26): Seçmek
sebse boğdu (1/62): Söz yapılan gün
senen (3/10): Senden
seretan (3/70): Ay ismi
sergerdan (3/83): Perişan
serin (1/104): Soğuk
sermalem (3/23): Müdür yardımcısı
soij (1/3): Sonra
soijrak (3/99): Daha sonra
souk (1/16): Soğuk
souk (1/16): Soğuk
sökme (3/35): Küfür etmek
sual (3/51): Soru
suda satık (2/21): Alışveriş
suvağlı (1/130): Boyanmış
şagerd (3/64): Öğrenci
şahr (4/1): Şehir
şamal (1/104): Rüzgar
şarek (1/162): Ortak
şauk (3/26): Heves
şayat (3/77): Belki
şibirğan (4/2): Şehir adı
şılar (1/123): Bunlar
şırın (3/23): Tatlı
şipilla (4/45): Şu an
şunda dam (1/161): O halde de
şuija (1/150): Ona
şunyani (1/20): Öyle
şuyanda (3/87): Orada
ta (1/58): Ta ki
tabliğ etmek (3/87): Vaaz vermek

tahavulat (3/113): Değişim
tamdır (1/46): Tandır, fırın
tanimak (1/59): Tanışmak
tapmak (3/15): Bulmak
tart mak (1/38): Çekmek
tartırmalı (1/143): Çekmesi gerek
tasir (3/107): Etki
taşlamak (3/7): Atmak
tavacuh (4/21): İlgi
taze (1/24): Yeni
ten (1/26): Asla
tilla (1/81): Altın
tiyyar (3/82): Hazır
tiz tiz (3/90): Hızlı hızlı
toksan (3/51): Doksan,sayı
şoy (1/11): Düğün
şoy etmek (1/12): Düğün yapmak
şoy tas (2/7): Düğün dernek
tört (1/5): Dört
turmak (1/3): Uyanmak
şutulmak (2/15): Yapılmak
tüsse (1/110): Duman
uğurşmak (1/83):
ulu il (1/72): Tüm köy
urenmek (2/22): Öğrenmek
ustuğan (3/10): Kemik
uuğani (3/27): Peştu dili
üç vakt (2/12): Üç öğün
üstad (4/15): Öğretmen
vaht (3/77): Daha öne
varhata boldu (3/72): Endişelendi, korktu
vezir (3/96): Bakan
vulusvallık (3/56): Köy

yadav (3/83): Yorgun
yağ yüzle (1/113): Yağ ile pişen yemekler
yağday (1/114): Hal
yahşe (1/31): İyi
yahşi görmek (2/1): Sevmek
yaman yahşı (2/6): Çok iyi
yana (1/108): Değil mi
yandı (1/150): Acı çekti
yane (3/61): Gibi
yaijı (3/44): Yeni
yapılan nan (1/47): Pişirilmiş ekmek
yaş ulu(2/15): Büyükler
yaşamalı (2/14): Kalmalı
yaşantı (3/33): Yaşamıştı
yaşap (4/3): Yaşayıp
yat (1/123): Hafıza
yaynamak (1/16): Zorlanmak
yaz ayları (2/12): Sıcak havalar
yeğ (1/70): Hayır
yeke (1/161): Sadece
yeke(1/15): Tek
yene (2/14): Yine
yerik (1/17) : Hamilelik döneminde aşermek
yetmek (1/84): Yetişmek
yıpyılı (1/106): Sıcacık
yoğın (1/160) : Kalın
yooğam (1/113): Yok da
yok (1/56): Yok
yuu (3/80): Yıka
yüp (1/52): İp
zağara nan (1/7): Arpadan yapılan ekmek
zat (3/69): Şey
zıddına (3/68): Aleyhine

ziği (1/20): Sıkı

SONUÇ

Bu çalışmada derlemeler üzerinden Afganistan Türkmençesinin dil özelliklerini hem morfolojik hem de fonetik açıdan ele aldık.

Yaptığımız röportajlar sonrasında deşifre ettiğimiz metinlerde Afganistan Türkmençesinin hemen hemen bütün yapım eklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Bunların bazıları, Afganistan Türkmençesinin yazı dilindeki şekilleriyle kullanıldığı halde olmakla beraber büyük bir kısmı birtakım ses değişimlerine uğrayarak bölgenin ağız özelliğini oluşturmuşlardır.

Tez çalışmamızın sonunda Afganistan Türkmençesinin Ersarı ağızıyla ilgili yaptığımız röportajların metinlerinden aşağıdaki maddelerde yer alan ses ve biçim özellikleri tespit edilmiştir:

* İlgi halindeki kelimeler ve iyelik eklerinin çoğu genizden söylenir: meniij inem, öyüj bülbulü, pirimiij yanına gibi.

* İsmi hallerinde değişim olduğunu görürüz. Yükleme halinde olan kelimeler, yönelme halindeki gibi söylenmektedir: adıne(adını), müşkile(müşkili) gibi.

* Ayrılma hali eki bazı sözcükler üzerinde değişime uğramıştır: sennen(senden), ekesinen,(ekesinden) gibi.

* Aitlik ekinin +ke / +ke şeklinde olduğunu görülmektedir: hizpdaqe, bugünke gibi.

* Dönüşlülük zamiri “öz” şeklinde kullanılmaktadır.

* Görülen geçmiş zaman ekinin bazı örneklerde ses değişikliğine uğradığı tespit edilmiştir: dokidem(dokudum), öjde(öldü), getirde(getirdi) gibi.

* Deşifre ettiğimiz metinlerde en çok görülen ünsüz değişmesi k- > ğ- yönündedir: korkup > ğorkup, koyup > ğoyup gibi.

* Gerileyici ünsüz benzeşmesi örnekleri fazladır. -zl > -ll benzeşmesi çok yaygın bir benzeşme türüdür. sizler > siller, bizler > biller gibi.

KAYNAKÇA

- ABDÜLKERİM BAHMEN, Türkmen Görnişi Tarihda (Kabil,1380) 54.
- CAVAD HAY'AT, Türk dilini, lehçelerini ve tarihini incelemek (Tahran, 1380) 285.
- CLARK, Larry. Turkmen Reference Grammar(Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998), 10.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1993.
- DURDİYEV, Murad ve Kadirov, Şohret. Dünya Türkmenleri, Tercüme: Amangeldi Zamir (Tahran, 1379) 64.
- FEDAYİ, Devlet Geldi. Türkmenler Şeceresi (Aşkabat) 1.
- JARRİNG, Gunnar, Afganistan'daki Türk Kavimleri Kategorileştirme Çabası, Tercüme: Calayir Azizmi(1392) 64.
- NARTİYEV N., Türkmen dialektologiyasynyň äsaslary (Aşkabat, 2010) 27.
- RAYİ, Kıyamuddin, Türkmen Dili Tarihçesi, Afganistan Yıllığı, 45./46. sayılar, Cavad Hay'at, Türki Dillerine ve Lehçelerine Yolculuk (Kabil, 1358)
- REDHOUSE, Sir James W., Turkish and English Lexicon, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, Kāmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- ŞEYHÜLİSLÂM MEHMED ESAD EFENDİ, Lehcetü'l-Lûgat, (Haz. Ahmet Kırkkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- ŞÜKUN, Ziya: Farsça-Türkçe Lugat, Gencinei Güftar-Ferhengi Ziya, 3 c., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.